

JÖNKÖPING UNIVERSITY

*School of Education and
Communication*

Att annonsera döden

En kvantitativ undersökning om symbolspråk och
språkbruk i Jönköpings-postens dödsannonser
åren 1910–2010.

KURS: *Religionsvetenskap för ämneslärare 61-90 hp*

PROGRAM: *Ämneslärarprogrammet*

FÖRFATTARE: *Alexander Ryberg Modeland*

EXAMINATOR: *Jennie Ahlgren*

Abstract

I föreliggande uppsats kommer läsaren att möta en undersökning som belyser en eventuell sekulariseringsprocess i Jönköping under åren 1910–2010. Genom att undersöka religiositet som kommer till uttryck i Jönköpings-postens dödsannonser och ställa detta mot den tidigare forskningen som gjorts av Curt Dahlgren, som undersökt samma sak i svenska tidningar på nationell nivå, bör det framgå likheter och skillnader angående en eventuell sekulariseringsprocess i Jönköping och i Sverige. Det handlar om att undersöka i vilken utsträckning religiositet flyttar från den offentliga sfären till den privata.

Genom att kvantitativt kategorisera Jönköpings-postens dödsannonsers symboler, kungörelser och minnesverser bör det framgå hur användandet av olika kategorier ser ut över tid. Kategorierna följer i stor sett samma principer som är (1) ytterligare information saknas, (2) kristen koppling, (3) profan koppling som innebär att det saknas religiös koppling, (4) allmän-religiös koppling. Beträffande undersökningen av symbolerna går metoden ut på förutom de tre första principerna också från (5) individuell koppling.

I dödsannonserna framgår det att användandet av kors har gått från att vara sällsynta till att bli mer eller mindre obligatoriska till att återigen utgöra en minoritet av symboler i dödsannonserna. Däremot finns det indikationer på att korset som symbol i dödsannonserna blir vanligare från år 2000 till år 2010. Andelen kristna kungörelser minskade från 81,7% år 1910 till 4,1 % 2010. Den kategori som blev vanligare under tiden var profana kungörelser som år 1910 utgjorde 18,3 % av dödsannonserna men som år 2010 utgjorde 89,9 % av dödsannonserna. Andelen kristna minnesverser genomgick en liknande utveckling då 83,3 % av dödsannonsernas minnesverser var kristna år 1910 och 10,2% var det år 2010. En slutsats som gick att dra är att i Jönköpings-posten tenderar dödsannonserna att vara tydligare kopplade till kristendomen än i resten av Sverige. När det handlar om profana kungörelser låg det svenska genomsnittet år 1976 och framåt runt 90 %. I Jönköpings-postens dödsannonser är 89,9 % av dödsannonsernas kungörelser profana först år 2010, det vill säga trettiofyra år efter resten av Sverige.

Sidor: 35.

Nyckelord: *Dödsannonser, Jönköpings-posten, religion, symbol, kungörelse, minnesvers.*

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Syfte.....	5
1.2 Frågeställningar	5
1.3 Forskningsläge	5
1.4 Teoretisk utgångspunkt.....	9
1.5 Metod.....	11
1.6 Material.....	13
1.7 Avgränsningar	14
1.8 Disposition.....	15
2. Bakgrund.....	16
2.1 Dödsannonser	16
2.2 Jönköpings-posten	17
3. Undersökning.....	19
3.1 Symboler i dödsannonser.....	19
3.1.1 Saknar symbol	20
3.1.2 Kors	20
3.1.3 Yrkessymboler och fritidssymboler.....	21
3.1.4 Allmänna symboler	21
3.1.5 Sammanfattning	22
3.2 Kungörelser i dödsannonser.....	22
3.2.1 Enbart namn	23
3.2.2 Kristna	24
3.2.3 Profana	24
3.2.4 Allmän-religiösa.....	25
3.2.5 Sammanfattning	26
3.3 Minnesverser i dödsannonser.....	26
3.3.1 Saknar.....	27
3.3.2 Kristna	28
3.3.3 Profana	28
3.3.4 Allmän-religiösa.....	29
3.3.5 Sammanfattning	29
4. Slutsatser.....	30
4.1 Slutsatser angående symboler i dödsannonser	30
4.2 Slutsatser angående kungörelser i dödsannonser	33
4.3 Slutsatser angående minnesverser i dödsannonser.....	35
5. Avslutande reflektion	37
6. Referenslista.....	39
Bilaga 1 - Symboler i Jönköpings-postens dödsannonser	40
Bilaga 2 - Kungörelser i Jönköpings-postens dödsannonser	41
Bilaga 3 - Minnesverser i Jönköpings-postens dödsannonser	42
Bilaga 4 – Dahlgrens resultat	43

1. Inledning

En del av undervisningen i religionskunskap på gymnasiet skall beröra existentiella frågor. En existentiell fråga som alla någon gång har ställt sig är vad som händer efter döden? Hur skulle det kunna undervisas om döden i religionskunskap? Den här uppsatsen skall bidra till undervisningen i religion genom att visa på hur människor har förhållit sig till döden.¹

Korset öfver förestående namn låter läsaren förstå att åter en verksam man från vårt samhälle har gått ur tiden.²

Ovanstående citat är hämtat från en minnesruna i Jönköpings-posten 1910. Det här citatet är talande för en av frågorna som skall behandlas i föreliggande uppsats. Det skall handla om: Sekulariseringsprocessen i Jönköping och närmare bestämt symbolspråk och språkbruk i dödsannonser genom tiderna. Det som läsaren kommer att möta i uppsatsen är en undersökning om hur sekulariseringen kan ha påverkat utformandet av dödsannonser genom tiderna. Sekulariseringen innebär att religionen flyttar från den offentliga till den privata sfären. Det här bör återspeglas i dödsannonserna genom att människors religiösa livsåskådning i större utsträckning får mindre utrymme i de offentliga dödsannonserna.

En dödsannons kan ha flera olika syften. Den kan publiceras i syfte att upplysa om att en person har dött, att bevara minnet av en person som dött och att informera om när en begravning kommer att äga rum. Dödsannonsen är därför till för de anhöriga snarare än för den avlidne. Att undersöka vad det finns för religiösa kopplingar i en dödsannons säger därför mycket om vilken koppling människor som lever nära döden har för relation till religion och undersökningen ämnar studera hur det här förhållandet kan ha förändrats över tid.

Eftersom Curt Dahlgren som är professor emeritus i religionssociologi vid teologiska institutionen vid Lunds universitet har kartlagt samt studerat dödsannonser nationellt i Sverige innehåller föreliggande uppsats en komparation mellan dödsannonser i Sverige och dödsannonser i Jönköping. Den här komparationen går ut på att undersöka om samma tendenser går att se i Jönköping som det gör i resterande Sverige. Skiljer sig val av symbol, kungörelse och minnesvers i dödsannonser genom olika tider? Detta då det för mig presenterats fördomar om att Jönköping är en väldigt kristen stad i förhållande till andra städer i Sverige. Stämmer myten om Sveriges Jerusalem?

¹ Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011, Skolverket: Stockholm, 2011.

² Minnesruna i Jönköpings-posten. 20 januari 1910. s.4.

1.1 Syfte

Syftet med föreliggande uppsats är att undersöka om det kan urskiljas tendenser till en eventuell sekulariseringsprocess i Jönköping mellan åren 1910–2010 genom dödsannonser i Jönköpings-posten. Genom att studera hur stor andel som använder sig av religiösa symboler, ett religiöst språkbruk och bibelcitater i dödsannonserna går det att uppskatta vilken påverkan religion har haft för de döda och deras anhöriga genom olika tider.

1.2 Frågeställningar

- Vilken typ av symboler används i dödsannonserna i Jönköpings-posten åren 1910–2010? Har användandet av religiösa symboler förändrats över tid och i så fall hur?
- Vilken typ av språk används i dödsannonsernas kungörelse i Jönköpings-posten åren 1910–2010? Har användandet av ett religiöst språkbruk förändrats över tid och i så fall hur?
- Hur har användandet av minnesversen förändrats i dödsannonserna i Jönköpings-posten åren 1910–2010?

1.3 Forskningsläge

Curt Dahlgren har studerat dödsannonser i det vetenskapliga verket *När döden skiljer oss åt... - anonymitet och individualisering i dödsannonser:1945–1999*. Syftet var att undersöka varför dödsannonser ser ut som de gör och hur dödsannonserna har förändrats över tid. Dessutom utförde han intervjuer med personer som valt att kungöra någons död via dödsannonser för att ta reda på motiv till utformandet av dödsannonser.

Dahlgren kom fram till följande beträffande symboler i dödsannonser. Åren 1976–1995 minskade andelen kors från nästan 100 % till 39 % i svenska tidningar generellt.³ Dahlgrens genomgång av 17841 dödsannonser från samtliga tidningar i Sverige åren 1976–1999 visar att 0,6 % av dödsannonserna saknade symbol.⁴ På 1970-talet påbörjades trenden med allmänna symboler enligt Dahlgren. År 1980 hade 18,7 % av dödsannonserna från det allmänna urvalet av dödsannonser ur Sveriges samtliga tidningar andra symboler än kors och 81,3 % av symbolerna var kors. År 1990 var symbolen i 46,9 % av dödsannonserna i Sverige ett kors.⁵

³ Dahlgren (2000) s.93.

⁴ Dahlgren (2000) s.61.

⁵ Dahlgren (2000) s.93.

I Dagens Nyheter perioden 1991–1995 hade 32,7 % av dödsannonserna ett kors och under samma period hade 9,2 % av dödsannonserna yrkes- och fritidssymboler. År 1999 hade 28,9 % av dödsannonserna ett kors och 15,3% yrkes- och fritidssymboler i samma tidning.⁶ Intervjuerna visade att det viktiga var att använda en symbol som var stark förknippad med den avlidne. Det här tyder på en individualisering av dödsannonserna och en motreaktion på ”korsets anonymitet” enligt Dahlgren.⁷

Vidare kommer Dahlgren fram till att åren 1976–1995 låg andelen allmän-religiösa kungörelser (vilket är den text som återfinns mellan symbol och minnesvers i dödsannonser) på 0,2 % i det allmänna urvalet av dödsannonser från Sveriges samtliga tidningar. Dessutom var andelen profana kungörelser åren 1976–1980 92,9 %, åren 1981–1985 utgjorde dessa 92,4 % av dödsannonserna. Åren 1986–1990 hade andelen stigit till 94,9 % för att göra en mindre minskning perioden 1991–1995 till 93,9 %. Det här innebär att andelen profana kungörelser i Sveriges dödsannonser sedan 1970-talet legat över 90 %.⁸

Det svenska genomsnittet beträffande andelen kristna kungörelser låg mellan 6,4 % och 3,2 % åren 1976–1995. Åren 1976–1980 uppmättes kristna kungörelser i svenska tidningars dödsannonser till 5,3 %. Åren 1981–1985 ökade samma andel till 6,5 % och åren 1986–1990 minskade andelen 3,7 %. Slutligen minskade den här kategorin av kungörelser år 1991–1995 till 3,2 %.⁹

Angående minnesverser i svenska tidningar kommer Dahlgren fram till följande. Den högsta nivån av allmän-religiösa minnesverser i svenska tidningar var år 1988 då 21 % av dödsannonserna innehöll detta. Den lägsta andelen allmän-religiösa minnesverser av de undersökta tidningar nåddes år 1983 då med 12,5 % av dödsannonserna.¹⁰

Andelen kristna minnesverser i Sverige låg på cirka 21,9 % år 1980. Andelen profana minnesverser låg på cirka 46,9 %. Runt 20 % av dödsannonserna saknade en minnesvers samma år.¹¹

⁶ Dahlgren (2000) s.127.

⁷ Dahlgren (2000) s.147.

⁸ Dahlgren (2000) s.41.

⁹ Dahlgren (2000) s.41.

¹⁰ Dahlgren (2000) s.45.

¹¹ Dahlgren (2000) s.45.

I Sveriges storstadstidningars dödsannonser var 15,6 % kristna under perioden 1991–1995 och andelen profana minnesverser var 63,2 %. Andelen dödsannonser som saknade minnesvers i dessa tidningar under samma period var 7 %. I Dagens Nyheter under perioden 1991–1995 var andelen kristna minnesverser 5,9 % och andelen profana minnesverser var 53 %. Andelen dödsannonser som saknade minnesvers under samma period i Dagens Nyheter låg på 31,5 %.¹² År 1999 var 58,7 % av minnesverserna i Dagens Nyheter dödsannonser profana och andelen kristna minnesverser var 3,7 %.¹³

Dahlgrens resultat från ett allmänt urval av samtliga dagstidningar i Sverige är relevant för föreliggande studie då resultatet är en nationell kartläggning av användandet av dödsannonser i Sverige. Dahlgrens resultat skall användas för att få en komparation mellan det lokala användandet av dödsannonser och det nationella det vill säga att jämföra Jönköping med resterande Sverige. Dagens Nyheter används som särskilt utvald tidning i föreliggande uppsats. Detta för att göra jämförelser mellan en nationellt omfattande tidning och en regional tidning.

Göran Gustafsson var professor i religionssociologi vid teologiska fakulteten i Lund åren 1978–2001. Hans studie *När det sociala kapitlet växlas in – om begravningar och deltagandet i begravningar* har som syfte att undersöka de sociala skeendena kring begravningen i det nutida svenska samhället.¹⁴

Gustafsson kommer fram till att öppna begravningar dit alla var välkomna var vanligast i alla landsdelar och miljöer under 1990-talet. Kvinnor får i mindre utsträckning än män dödsannonser med uppgifter om hur och var begravningen skall äga rum och framförallt kvinnor som faller utanför kärnfamiljsmönstret.¹⁵

Gustafssons undersökning är av relevans för föreliggande uppsats då dödsannonser innehåller tid och plats för begravning. Dödsannonser är en del av de sociala skeenden kring begravningen, då dödsannonser är ett sätt att informera personliga kontakter om dödsfallet.¹⁶

¹² Dahlgren (2000) s.124.

¹³ Dahlgren (2000) s.124.

¹⁴ Gustafsson, Göran. *När det sociala kapitlet växlas in – om begravningar och deltagandet i begravningar*. Lund: Centrum för teologi och religionsvetenskap, 2003. s.4.

¹⁵ Gustafsson (2003) s.53-54.

¹⁶ Gustafsson (2003) s.39.

Curt Dahlgren och Göran Gustafsson har redigerat ett verk tillsammans bestående av tre studier som heter *Kring begravningar i nutid – tre studier*. Den första studien heter *Här ska min aska vila – nya platser och riter för gravsättning av aska på andra platser än begravningsplats* av Curt Dahlgren och Jan Hermanson. Den sistnämnda var universitetslektor i religionspsykologi i Lund. Studien bygger på ansökningar av tillstånd för att sprida aska av anhöriga som gått bort. Syftet var att undersöka ett fenomen som långsamt blev vanligare. Resultatet visar att spridning av aska på andra platser än på begravningsplatser var vanligast förekommande bland dem som avlidit på sjukhus och haft möjlighet att berätta för de anhöriga om vad de önskade skulle göras med askan.¹⁷ Den andra studien, *Mat och minnen – en studie av samlingar efter begravning* av Anna Davidsson Bremborg som är docent i religionssociologi i Lund, syftade till att belysa vad som händer på minnesstunder i Sverige, vilka skillnader som finns och hur deltagarna upplever minnesstunden. Resultatet visar att minnesstunderna är väldigt lika på lokal nivå samtidigt som skillnaderna är stora mellan stiftet på regional nivå.¹⁸ Den tredje studien av Göran Gustafsson, *Kände prästen den döda? Känner sorgehusen prästen?- om personliga relationer vid begravningar*, syftade till att undersöka om präster kände de avlidna då många ser det som ett ideal att prästen känner sin församling. Studien bygger på enkätundersökning av 2200 präster. Resultatet visar att det finns ett samband mellan den avlidnes kyrkliga intresse och prästens kontakter med den avlidne.¹⁹ Ovanstående tre studier är relevanta för föreliggande uppsats då de handlar om döden och sekulariseringsprocessen i Sverige i likhet med vad uppsatsen syftar till att undersöka i Jönköping.

Gunnar Linnarsson vid religionssociologiska institutet vid Stockholms universitet gjorde en mindre undersökning om dödsannonser år 1978. *Smärre meddelanden – dödsannonsers utformning förr och nu 1865–1978*. Syftet var att belysa en tradition som var i förändring. Dödsannonserna kom att ändras under den här tiden. Resultatet visar att det var ovanligt med kors fram till 1940-talet.²⁰ Linnarsson kom även fram till att korset därefter blev det

¹⁷ Dahlgren, Curt & Gustafsson, Göran (red.). *Kring begravningar i nutid – tre studier*. Lund: Lunds universitet, 2006. s. 5,44.

¹⁸ Dahlgren & Gustafsson (2006) s.59,84.

¹⁹ Dahlgren & Gustafsson (2006) s.88,110, 126.

²⁰ Linnarsson, Runar. *Dödsannonsers utformning förr och nu 1865–1978 - Smärre meddelanden*. Stockholm: Religionssociologiska institutet, 1978. s.2.

vanliga i dödsannonser.²¹ Linnarsons undersökning är relevant för föreliggande uppsats då dess resultat är jämförbart med resultatet från den här undersökningen.

Vissa studentarbeten har gjorts som relaterar till den föreliggande uppsatsen. Felicia Westerlund skrev sitt examensarbete på Jönköping University år 2016, *Vad jorden gömmer vi ej glömmet*, som handlar om symboler på gravstenar i Tibro kommun åren 1916–2016. Hennes resultat visar att användandet av religiösa symboler såsom korset har minskat sedan sekulariseringen och individualiseringen ökat. Arbetet är relevant för den föreliggande uppsatsen då det handlar om symboler i relation till döden under ungefär samma undersökningsperiod.²²

Ett annat studentarbete som har gjorts som kan relateras till föreliggande uppsats är kandidatuppsatsen *Dödsannonserns dolda budskap* från Mälardalens högskola av Emma Bengtsson och Emilie Rifall. Det är en kvantitativ analys av dödsannonser publicerade i Västmanlands läns tidning under tidsperioden 1870–2008. Det här arbetet är väldigt likt det som skall undersökas i föreliggande uppsats även om källmaterialet är ett annat. Bengtsson och Rifall kommer bland annat fram till att antalet kors som symbol i dödsannonserna minskar från 100 % år 1970 till 26 % år 2008 i Västmanlands läns tidning.²³

1.4 Teoretisk utgångspunkt

David Thurfjell är professor i religionshistoria vid Södertörns högskola. I sitt verk *Det gudlösa folket – de postmoderna svenskarna och religionen* tas sekulariseringsprocessen i Sverige upp. Thurfjell framhåller att Sverige är ett av världens absolut mest sekulariserade länder samtidigt som bilden är långt ifrån entydig. I vissa avseenden är Sverige och svenskarna sekulariserade och i andra avseenden är de det inte. Genom att undersöka dödsannonsers koppling till religion bör det framgå ett konkret exempel på huruvida religionen får minskad betydelse eller inte.²⁴

²¹ Linnarsson (1978) s.4.

²² Westerlund, Felicia. *Vad jorden gömmer vi ej glömmet - En studie om symbolanvändning på gravstenar i Tibro kommun 1916-2016*. Jönköping University, 2016. s.5, 69-71.

²³ Bengtsson, Emma & Rifall, Emile. *Dödsannonserns dolda budskap - en kvantitativ analys av dödsannonser publicerade i Västmanlands läns tidning under tidsperioden 1870–2008*. Mälardalens högskola, 2008. s.5-6, 33.

²⁴ Thurfjell, David. *Det gudlösa folket – de postmoderna svenskarna och religionen*. Stockholm: Molin & Sorgenfrei,(2015) s.18

Thurfjell argumenterar för att endast 20 % av svenskarna är aktivt religiösa ur det perspektivet att de deltar i organiserad religionsutövning minst en gång i veckan. 80 % av svenskarna lever inte upp till det här kriteriet. Samtidigt är 79 % av svenskarna medlem i ett religiöst samfund.²⁵ Framväxten av privatreligiositet har minskat svenska kyrkans roll i det svenska samhället. Min hypotes är att framväxten av privatreligiositet innebär att religionen får ett mindre utrymme i dödsannonserna.²⁶

Här följer nu en kort återgivning om vad sekularisering är eller kan vara när det gäller Sverige. Sekulariseringshypotesen går kortfattat ut på att när samhället moderniseras separeras funktioner som tidigare hållits samman, som exempelvis Svenska kyrkan, för att i stället bilda mindre och specialiserade grupper. Därför minskar religionens inflytande över samhället. Idag har sekulariseringshypotesen i stort övergivits för att ersättas i termer av religionens förändrande snarare än dess försvinnande.²⁷ En annan hypotes är att framväxten av det privatiserade tjänstesamhället för med sig individuellt ansvar. Vilket innebär att människor hittar egna svar på frågor som bland annat rör livsåskådning och tro.²⁸

Deprivationsteorin innebär att det finns ett samband mellan religiös framväxt och tider av orättvishet, sjukdom och fattigdom med mera. I Sverige under 1900-talet, som var präglad av en stabil välfärdsstat med fred, fanns inget behov i samma utsträckning av religion. Sekulariseringen kan också bero på kopplingar till nationalism. När nationalismens inflytande minskar, minskar lojaliteten till nationalkyrkan.²⁹

Utbudsteorin utgår från tanken om utbud och efterfrågan. När utbudet av religiösa verksamheter ökar, uppmuntras människor att söka sig till den livsåskådning som passar dem bäst. Religionen blev därmed mer individualiserad och därmed mer privat.³⁰ Vidare skall det inte argumenteras för vilken teori som är bäst lämpad för att förklara sekulariseringen i Sverige. Det skall undersökas om religionen i Jönköping har flyttat från den offentliga sfären till den privata sfären i lika stor utsträckning som i resten av Sverige.

²⁵ Thurfjell (2015) s.28-29.

²⁶ Thurfjell (2015) s.64

²⁷ Thurfjell (2015) s.30-32.

²⁸ Thurfjell (2015) s.31-32.

²⁹ Thurfjell (2015) s.33.

³⁰ Thurfjell (2015) s.34.

Curt Dahlgren definierar sekularisering som att religionen på ett eller annat sätt är på tillbakagång och att religionen får en minskad relevans för skilda samhällsområden.³¹ Dahlgrens teori är att människor i ökad grad väljer symboler som på något sätt karaktäriserar den avlidne. En följd av det här kan vara att den anonymitet som det traditionella korset innebär bryts. Det har enligt Dahlgren blivit vanligare att annonsörerna väljer en symbol som tydligt berättar något om vad den avlidne uppskattade eller gjorde i livet. Korset har generellt sett i Sverige gått från att vara en symbol för döden till att bli en symbol för en kristen tro i livet. Dahlgrens hypotes är att det i framtiden inte kommer att finnas någon symbol för livets slutskede. En utgångspunkt för den föreliggande uppsatsen är att undersöka hur användandet av korset som symbol i Jönköpings-postens dödsannonser överensstämmer med det nationella utvecklingsmönstret.³²

Dahlgrens teori är att medborgare i Sverige i ökad utsträckning lämnat ett religiöst språkbruk och symbolspråk bakom sig vad gäller dödsannonsernas utformning, vilket går i enighet med det som Thurfjell redogör för. Frågan är om Jönköpingsbarns användande av ett religiöst språkbruk och symbolspråk är på tillbakagång i dödsannonserna i samma utsträckning som andra svenskar?³³

1.5 Metod

Metoden kvantitativ analys som används på källmaterialet är hämtad från *När döden skiljer oss åt... - anonymitet och individualisering i dödsannonser: 1945–1999* och som utarbetats av Curt Dahlgren. Alla dödsannonser har strukturerats efter år. Samtliga dödsannonser från varje år har sedan räknats ihop för att få fram en totalsumma av dödsannonser för varje år.³⁴ Det totala antalet dödsannonser för varje år återfinns i bilaga 1, 2 eller 3.

Symbolen återfinns alltid överst i en dödsannons och blir därmed det första som undersöks utifrån fyra kategorier. Antalet dödsannonser med olika symboler kommer struktureras på följande sätt. Den första kategorin är dödsannonser som saknar symbol och faller därmed under kategorin *saknar*. Den andra kategorin utgörs av de dödsannonser som har ett *kors* som symbol. Den tredje kategorin, *yrke- och fritidssymbol* innehåller de dödsannonser vars symbol är individuellt anknutet med en koppling till yrke eller fritidsintresse som exempelvis en lastbil eller en häst. Den fjärde kategorin av dödsannonser är de som

³¹ Dahlgren (2000) s.109.

³² Dahlgren (2000) s.28.

³³ Dahlgren (2000) s.113.

³⁴ Dahlgren (2000) s.32-33.

innehåller en symbol som inte är ett kors och som inte är tydligt kopplad till ett yrke eller fritidsintresse som exempelvis en solnedgång. Den här kategorin är döpt till *allmän* symbol.

Dahlgren delar in dödsannonsernas kungörelser i fyra olika kategorier för att undersöka eventuell koppling till religiositet. Kungörelser kan se olika ut, då de ibland innehåller endast ett namn och ibland föregås namnet av till exempel ”vår kära”. I dessa fall har kungörelsen ifråga placerats under kategorin *enbart namn*. Den andra kategorin är den *profana* och under den här kategorin placeras kungörelser som saknar en tydlig religiös koppling som exempelvis:³⁵

Min älskade maka, vår kära mor, svärmor, farmor och mormor N N har idag stilla insomnat, sörjd och saknad av oss, övrig släkt och vänner. ³⁶

Den tredje kategorin av kungörelser är de som anses vara *kristna*. Dessa kungörelser skall innehålla minst ett av följande ord: Gud, Jesus, frälsare eller herren. De kungörelser som nämner en särskild församling placeras också under kategorin *kristna*. Den fjärde kategorin av kungörelser har Dahlgren valt att kalla den *allmän-religiösa*. Dessa kungörelser är de som har en religiös koppling men som inte nödvändigtvis behöver vara kristet förankrade. Exempel på dessa kungörelser är:

Min älskade make, vår käre pappa har gått in i den Eviga glädjen. Han är också med oss alltid. ³⁷

Vår kära N N har stilla gått över gränsen.³⁸

Vår kära N N har idag fått lämna jordiska plågor för en bättre värld.³⁹

Min älskade make mitt allt har idag lämnat mig, syskon, syskonbarn, svägerskor, svågrar, släkt och många vänner i djup sorg och saknad men hoppet om återseendet står kvar.⁴⁰

Efter kungörelsen följer i de flesta dödsannonser en minnesvers. Dahlgrens metod är att strukturera och sortera minnesverserna utifrån fyra olika kategorier som följer föregående mönster. De dödsannonser som saknar minnesvers har placerats under kategorin *saknas*.

³⁵ Dahlgren (2000) s.39.

³⁶ Dahlgren (2000) s.39.

³⁷ Dahlgren (2000) s.39.

³⁸ Dahlgren (2000) s.39.

³⁹ Dahlgren (2000) s.40.

⁴⁰ Dahlgren (2000) s.40.

Den andra kategorin utgörs av de dödsannonser med *profan* minnesverser som saknar en religiös koppling. Den tredje kategorin är de minnesverser som faller under rubriceringen *kristna*. Dessa minnesverser är bibelcitater, psalmtitlar eller citat från söndagsskolans sångbok. Ibland rör det sig om enbart referenser till bibeln, psalmboken eller söndagsskolans sångbok och de placeras därmed under kategorin *kristna* minnesverser. Under den fjärde kategorin, *allmän-religiösa* minnesverser hamnar de dödsannonser som har en minnesvers innehållande religiösa tendenser men som inte är kopplade till kristendomen på ett tydligt sätt.⁴¹

Fördelen med Dahlgrens metod är tydlig i det avseendet att den är strukturerad utifrån olika kategorier som följer i stort sett samma mönster med väldigt lika kriterier oavsett om det är symbol, kungörelse eller minnesvers som undersöks. Anledningen är att läsaren enkelt skall kunna följa med i undersökningen. Det gör det enkelt för läsaren att få en överskådlig blick över undersökningsmaterialet att det finns en tydlig struktur som är lätt att följa med i.

En nackdel med Dahlgrens metod är att den har blivit relativt sett ganska omodern på de nästan tjugo år som gått sen metoden publicerades. Sverige var mer religiöst homogent för tjugo år sen än det är idag då bland annat den muslimska minoriteten i Sverige har växt under den här tiden. Det här märks inte minst på kategorierna i Dahlgrens metod där *kristendomen* är en egen kategori och resterande religiösa livsåskådningar faller under kategorin *allmän-religiösa*. Det blir en grov indelning med ett brett urval som faller under kategorierna. Däremot kan en grov indelning fortfarande ge en fingervisning i eventuella förändringar och en eventuell sekulariseringsprocess. Eftersom den största delen av undersökningsmaterialet är hämtat före år 2000 när Dahlgrens metod publicerades, bedöms Dahlgrens metod vara relevant och användbar för föreliggande uppsats.

1.6 Material

Det material som skall användas i undersökningen är hämtat från Jönköpings statsarkiv där Jönköpings-posten finns arkiverad och inskannad på rullfilm. Det handlar om samtliga dödsannonser i Jönköpings-posten från januari månad åren 1910, 1920, 1930, 1940, 1950, 1960, 1970, 1980, 1990, 2000 och 2010. Antalet dödsannonser varierar från år till år och dag för dag. Exempelvis rör det sig om 60 dödsannonser från januari år 1910 och 189

⁴¹ Dahlgren (2000) s.43-44.

dödsannonser från januari år 1970. Totalt handlar det om 1333 dödsannonser som har bearbetats.

Fördelen med att använda dödsannonser för föreliggande uppsats är att det ger ett källmaterial som skrivits i liknande situationer. Samtliga dödsannonser har dikterats av människor som befinner sig nära döden, antingen som anhörig till en avliden eller av en person som vet att den snart skall dö. Det går därmed se religionens påverkan på människor som befunnit sig nära döden i olika tider. Att endast använda dödsannonser från Jönköpings-posten som underlag för en uppsats har sina fördelar. Då Jönköpings-postens dödsannonser är till för dem som bor i och omkring Jönköpings område finns en unik möjlighet att undersöka kopplingar mellan religiositet och dödsannonser för människorna i det här området mellan åren 1910–2010. Det finns möjligheter till en fördjupad undersökning när området är avgränsat.

Nackdelen med dödsannonser som källmaterial är att det inte går att nå det bakomliggande motivet till ett upprättande av en dödsannons hos varje individ. Informationen i en dödsannons är kort och konkret och resonemanget kring upprättandet av en dödsannons blir inte möjligt att undersöka på det här sättet. Här finns en möjlighet att utveckla föreliggande studie i framtiden genom att intervjua människor i Jönköpingsområdet som upprättat dödsannonser på liknande sätt som Dahlgren har gjort i sin undersökning.⁴²

1.7 Avgränsningar

Undersökningen syftar till att studera hur dödsannonser i Jönköping förändrats under en hundraårsperiod. Tidsperioden är en avgränsning som gjorts med anledning av uppsatsens omfattning och att eventuell kontinuitet och förändring bör framgå under en period av etthundra år, Dahlgren får fram ett resultat genom att undersöka drygt femtio år. Målsättningen för undersökningsperioden har varit att kartlägga samtliga dödsannonser från den första månaden i varje decennium som Jönköpings-posten kommit ut som sexdagarstidning. Det här är anledningen till varför dödsannonser från januari år 1900 inte täcks i undersökningen då Jönköpings-posten blev en sexdagarstidning 1 oktober år 1904.

⁴³ Dödsannonserna från före år 1904 hade tenderat att bli mindre i antal och därför gett ett missvisande resultat. Visserligen skiljer sig redan antalet dödsannonser för varje år. Det här säger dock något om när det var vanligast att sätta in dödsannons. Om antalet

⁴² Dahlgren (2000) S.31.

⁴³ Oredsson, Sverker. *Familjen Hamrin & Jönköpingsposten*. Stockholm: Atlantis, 2010. s.66.

dödsannonser är relativt jämnt fördelade per år bör andelen dödsannonser utgöra en tolfedel av samtliga dödsannonser från det undersökningsåret året vilket bör ge en god generaliserbarhet. Sextio dödsannonser som är minsta antalet för ett undersökningsår har bedömts som tillräckligt för att kunna dra slutsatser då det troligtvis var färre dödsannonser hela det året på grund av mindre befolkning.

Anledningen till varför undersökningsperioden inte sträcker sig längre fram än till år 2010 är för att en sådan avgränsning inte skulle levt upp till kriteriet om jämnt antal år mellan urvalsgrupperna i undersökningen och skulle kunna ge en felaktig bild av eventuell förändringshastighet.

Ytterligare avgränsningar har gjorts angående den information som framgår av dödsannonserna. Alltså avgränsat till symbolen, kungörelsen och minnesversen eftersom dessa delar är vanligast förekommande i dödsannonser under hela tidsperioden som skall undersökas. Andra saker som skulle kunna undersökas är religiositet i dödsannonser i förhållande till kön och antalet dödsannonser i förhållande till kön. Dessutom skulle religiositet i förhållande till uppmaning om välgörenhet kunna undersökas samt huruvida öppna begravningar är vanliga.

1.8 Disposition

Uppsatsen kan delas in i fem delar. Inledning, bakgrund, undersökning, slutsatser och den avslutande reflektionen. Det inledande kapitlet ämnar introducera ämnet för läsaren och ringa in vad som skall undersökas. Dessutom innehåller det här kapitlet en redogörelse för det forskningsläge som uppsatsen vilar på samt även en teoretisk utgångspunkt för undersökningen. Det andra kapitlet som är bakgrund ämnar ge nödvändig information till läsarens förståelse om dödsannonser och Jönköpings-posten som kan underlätta läsningen av undersökningen. Undersökningen är disponerad utifrån frågeställningarna i tre delkapitel för att tydligt besvara frågeställningarna. Delkapitlen är symboler, kungörelser och minnesverser i dödsannonser. De följer den ordning som finns i en dödsannons med en symbol högst upp, ett textavsnitt som kallas kungörelse samt ett textavsnitt innehållande en vers som kallas minnesvers. Varje delkapitel är uppdelat i fyra avsnitt utifrån de olika kategorierna med tillhörande sammanfattning. Sedan följer kapitlet Slutsatser där tidigare forskning och undersökningsresultatet vävs ihop för att kunna dra slutsatser utifrån frågeställningarna. Slutsatskapitlet är indelat i samma ordning som undersökningskapitlet med symboler, kungörelse och minnesvers. Det avslutande kapitlet

är en reflektion över vad som visat sig vara intressant med undersökningen och vad som skulle kunna undersökas i framtiden.

2. Bakgrund

I den här delen kommer läsaren att möta nödvändig information för att underlätta förståelsen av undersökningen. Först kommer det att redogöras för dödsannonsers historia och dödsannonser idag. Sedan följer en beskrivning om Jönköpings-posten, bland annat dess historia men även dess politiska hållning. Det här är relevant eftersom samtliga dödsannonser är hämtade ifrån Jönköpings-posten.

2.1 Dödsannonser

Dödsannonser har förekommit sedan 1800-talets början i tidningar runt om i Sverige. De har inte varit utformade på samma sätt som de är idag. Från början var det ett mycket kortfattat meddelande om dödsfall men det här kom att ändras runt 1850-talet. Det var under den här tiden som dödsannonserna började bli mer utförliga. I dessa angavs inte bara namn och titel på den avlidne utan också dödsdag med dödslockslag samt en uträkning av den dödas exakta ålder på dagen. Dessutom nämndes de närmast sörjande i dödsannonserna, vilket är en tradition som sedan dess följts för det mesta. Dessutom förekom ofta en referens till Svenska kyrkans psalmbok.⁴⁴

Det var först under slutet av 1800-talet som korset började förekomma i dödsannonserna. De första belagda annonserna med kors var införda i Göteborgs Handels- och sjöfartstidning 27/2 år 1890 och i Sydsvenska Dagbladet 26/3 samma år. Under 1900-talet har dödsannonserna följt en viss struktur med symbol, kungörelse, minnesvers och begravningsinformation som de anhöriga väljer ut.⁴⁵ En dödsannons säger mindre om den avlidne och mer om de anhörigas syn på den avlidne eftersom de flesta anhöriga troligtvis väljer en symbol, kungörelse och minnesvers som skall sammanfatta den avlidnes liv. En dödsannons kan variera i pris mellan 1,000 kronor och 5,000 kronor.⁴⁶

⁴⁴ Dahlgren (2000) s.13.

⁴⁵ Dahlgren (2000) s.13.

⁴⁶ Sundén, Eva. Begravningsidan. Vad är en dödsannons? 16-04-2015.

<http://www.begravningsidan.se/vad-ar-en-dodsannons/> (Hämtad:2017-05-02).

2.2 Jönköpings-posten

I januari år 1865 utkom Jönköpings-posten för första gången och sedan dess har tidningen utkommit kontinuerligt. Från början var Jönköpings-posten en veckotidning och kom ut på lördagar. Tidningen riktade sig till arbetarklassen som inte hade mycket tid över för tidningsläsande och som dessutom inte hade mycket pengar att avvara. Jönköpings-posten kom därför ut en gång i veckan och var en billig tidning. Upphovsmannen till Jönköpings-posten hette Herman Teodor Hall och han föddes år 1837 i Hakarps socken. Det berättas att Herman Hall blev omvänd till en väckelsekristendom och det här kom att präglade Jönköpings-postens utveckling. Tidningens fokus låg på kommunala, politiska och kristliga frågor med en evangelisk luthersk grund. Från början fick de kristna frågorna ett mer utförligt utrymme jämfört med de politiska frågorna.⁴⁷

År 1867 blev Jönköping en tvådagars tidning som kom ut på onsdagar och lördagar. Bara tre år efter tidningens bildande var Jönköpings-posten ortens största tidning sett till antalet prenumeranter. 184 personer i Jönköping prenumererade på Jönköpings-posten år 1868. Två decennier senare år 1887 blev Jönköpings-posten en tredagarstidning som kom ut på måndagar, onsdagar och fredagar.⁴⁸

Den 1 oktober år 1904 blev Jönköpings-posten en sexdagarsstidning som kom ut på veckans alla dagar utom på söndagar, vilket har varit fallet sedan dess. Fram till idag kommer Jönköpings-posten ut sex dagar i veckan.⁴⁹ I sin prenumerationsansökan år 1905 skrev Jönköpings-posten att de då var en länsstidning. Det framhölls dessutom att tidningens politiska hållning var känd. Den skulle behandla varje sak för sig och inte ta hänsyn ifall ställningstagandet var konservativt eller liberalt. Bland annat var tidningen positiv till den allmänna rösträtten samtidigt som den stöttade den konservativa regeringen i försvarsfrågan åren 1911–1914.⁵⁰

Under 1920-talet var frågan om ett alkoholförbud den dominerande i Jönköpings-posten. Här skapade den ideologiska hållningen som både var konservativ och liberal vissa problem. Josef Hamrin som var chefredaktör för tidningen vid den här tiden var starkt för ett alkoholförbud, men hans politiska allierade i högern var mot ett alkoholförbud. Frågan

⁴⁷ Oredsson (2010) s.25-26.

⁴⁸ Oredsson (2010) s.30, 53.

⁴⁹ Oredsson (2010) s.66.

⁵⁰ Oredsson (2010) s.67,105.

delade politiska partier såväl som tidningar. Jönköpings-posten argumenterade för ett alkoholförbud.⁵¹

Under andra världskriget framträdde Jönköpings-postens religiösa tendenser på ett tydligt sätt. Vid krigsutbrottet skrev tidningens ledare om en förhoppning om att kriget skulle leda till att svenskarna skulle bli ett bedjande folk, villigt att lyssna till Gud och villigt att lyda. Det här är relevant för undersökningen då det kan ge en fingervisning om vilka nyheter Jönköpings-postens läsare fick ta del av.⁵² Under efterkrigstiden ökade konkurrensen mellan Jönköpings-posten och övriga tidningar i regionen. Hushållsteckningsgraden på 56 % var oförändrad under perioden 1945–1950. Smålands Allehandas hushållsteckningsgrad ökade under samma period från 18 % till 23 %. Smålands folkblads hushållsteckningsgrad ökade från 19 % till 23 %. Det här är av relevans för undersökningen då det säger något om Jönköpings-postens omfattning i regionen.⁵³

I mars år 1957 betonade Jönköpings-posten vikten av en gemensam kristen front mot dem som kämpade mot kristen tro. I slutet av år 1959 hänvisade Jönköpings-posten till filosofen Alf Ahlberg, som sagt att ett land som lämnar den kristna etiken går sin undergång till mötes som kulturland. Det här är några exempel på hur tidningens förhållande till kristendomen såg ut under efterkrigstiden. Jönköpings-postens kristna hållning och lågkyrkliga profil bestod.⁵⁴

Jönköpings-posten hävdade före, efter och under valrörelsen år 1966 att mittenpartierna var alternativet till den sittande regeringen som var socialdemokratiskt ledd. Redan i början av valrörelsen betonades likheterna mellan centern och folkpartiet som ett förenat alternativ till socialdemokraterna. Tidningen lyfte fram mittensammanslutningen i Stockholm som ett exempel på en förenad borgerlighet. Tidningens politiska hållning under 1960-talet genomsyrades av den här mittenspecificerade borgerliga politiken. Jönköpings-postens politiska hållning bestod.⁵⁵

⁵¹ Oredsson (2010) s.137.

⁵² Oredsson, Sverker. *Jönköpingsperspektiv på världen*. Stockholm: Atlantis, 2014. s.70.

⁵³ Oredsson (2014) s.105.

⁵⁴ Oredsson (2014) s.234-235.

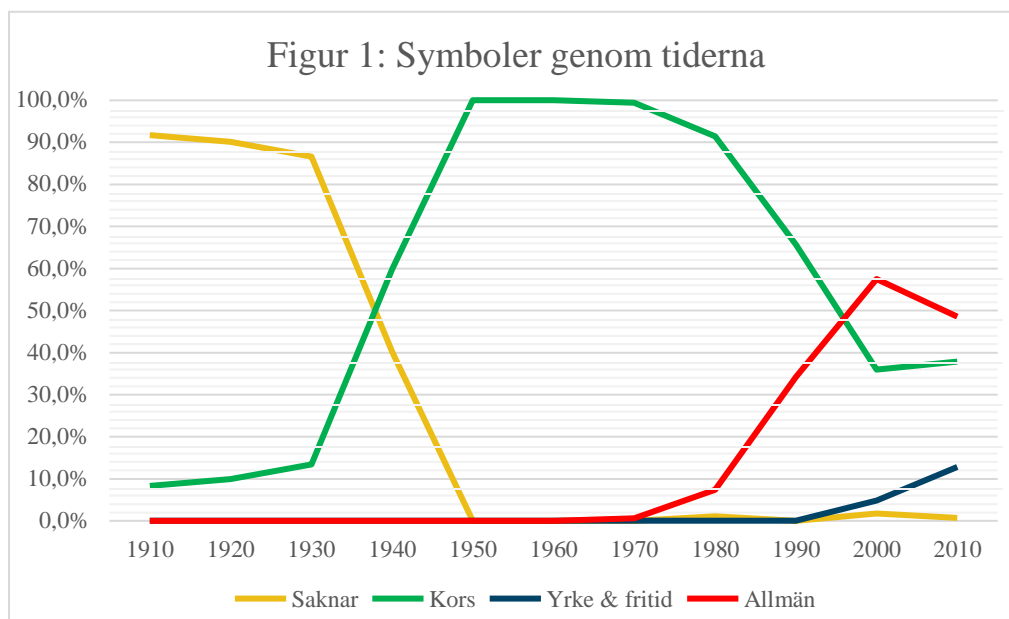
⁵⁵ Oredsson (2014) s.305.

3. Undersökning

Undersökningen är indelad i tre delar utifrån frågeställningarna. Delkapitlen är symboler, kungörelser och minnesverser i dödsannonser. De följer den ordning som återfinns i en dödsannons med en symbol högst upp, kungörelse samt minnesvers. Varje delkapitel är uppdelat i fyra avsnitt utifrån de olika kategorierna med tillhörande sammanfattning för att på ett tydligt sätt besvara frågeställningen samt förenkla för läsaren. Varje delkapitel av undersökningen tar sin utgångspunkt i ett diagram som redogör för hur stor andel av dödsannonserna som faller under respektive kategori under åren 1910–2010. Varje kategori av delkapitlen diskuteras utifrån en kronologisk ordning.

3.1 Symboler i dödsannonser

Nedanstående diagram visar förändringar i användandet av symboler i dödsannonser över tid. Här går det urskilja förändringar angående användandet av symboler. Den gula linjen visar andelen dödsannonser som inte använder någon symbol åren 1910–2010. Den gröna linjen visar andelen dödsannonser som använder sig av ett *kors* över tid. Den blå linjen visar andelen symboler som kan kopplas till ett *yrke eller en fritidssysselsättning* under tidsperioden. Den röda linjen illustrerar andelen som använder sig av en *allmän* symbol. Det vill säga de symboler som varken var *kors* eller *yrkes- och fritidssymboler*. Observera att den *allmänna* kategorin innehåller symboler som skulle kunna kopplas till kristendomen, som exempelvis duvor och änglar, men då de inte var kors som på ett tydligare sätt är en vedertagen kristen symbol har dessa placerats under den allmänna kategorin.

3.1.1 Saknar

Det som gick att utläsa utifrån undersökningsmaterialet var att åren 1910–1930 saknade mellan 91,7 % – 86,6 % av dödsannonserna i Jönköpings-posten en symbol vilket kan utläsas ur den gula linjen i ovanstående diagram. Fram till år 1950 blev det vanligare för varje år att använda sig av symboler i dödsannonserna. Åren 1930–1940 sjönk andelen dödsannonser som inte använder en symbol från 86,6 % till 40,2 %. Det var alltså efter år 1940 vanligare att en dödsannons innehöll en symbol än att den inte gör det vilket var första gången under undersökningsperioden. Det som också gick att utläsa var att år 1950 innehöll samtliga dödsannonser en symbol och det här mönstret kvarstår fram till år 1980 då 1,1 % av dödsannonserna saknade en symbol. Det som gick att slå fast var att någon gång under perioden 1940–1950 blev det kutym att en dödsannons skall innehålla en symbol då andelen dödsannonser som saknade symbol efter år 1950 aldrig översteg 2 %. Härefter skall det presenteras hur stor andel av dödsannonserna som innehöll ett kors och hur detta har förändrats över tid.

3.1.2 Kors

Andelen dödsannonser i Jönköpings-posten som innehöll ett kors var 8,3 % år 1910 vilket går att utläsa ur den gröna linjen i diagrammet. Korsets användning ökade till 9,9 % år 1920 och till 13,4 % år 1930. Mellan åren 1930 och 1940 skedde en stor förändring vad gäller användandet av kors i dödsannonser. År 1940 ökade andelen kors i dödsannonser till 59,8 % och därmed blev det den vanligast förekommande symbolen i dödsannonserna för första gången genom undersökningsperioden. Från att vara en sällsynt symbol blev korset mer vanligt förekommande för varje decennium fram till år 1950. Under perioden 1950–1960 innehöll samtliga dödsannonser ett kors. År 1970 minskade andelen dödsannonser med ett kors något till 99,5 % vilket innebär att det var under den här perioden sällsynt att en dödsannons hade något annat än ett kors som symbol. Endast 1 av 189 dödsannonser som undersökts från januari år 1970 innehöll inte ett kors. Däremot innebär det här att det med säkerhet kan slås fast att kors i dödsannonserna inte var en påtvingad symbol eller något som bestämdes utav tidningen. Kors som symbol var en oskriven regel när det sattes in en dödsannons vid den här tiden. Korset var framförallt i det här sammanhanget en symbol för döden snarare än för kristendomen. Hur personen som satte in dödsannonsen som saknade ett kors resonerade lär dock aldrig framgå. År 1980 minskade andelen dödsannonser som hade ett kors något, från 99,5 % till 91,4 %. År

1990 hade 65,7 % av dödsannonserna ett kors som symbol vilket var en stor minskning sedan 1980. Kors som symbol utgjorde fortfarande vid den här tiden en majoritet av dödsannonserna. Under åren 1990–2000 minskade andelen kors som symbol i dödsannonserna till den lägsta nivån sedan år 1930. Endast 35,9 % av dödsannonserna hade ett kors som symbol under januari månad år 2000 i Jönköpings-posten. Tio år senare ökade andelen kors i dödsannonserna för första gången sedan år 1940. Under januari år 2010 hade 37,8 % av dödsannonserna ett kors som symbol i Jönköpings-posten vilket bröt en trend som varat i minst 40 år, trenden att andelen kors minskade i dödsannonser. Nu skall det redogöras för en kategori av symboler som växte fram under åren 2000–2010.

3.1.3 Yrkessymboler och fritidssymboler

Undersökningen har visat att yrkes- och fritidssymboler först började användas runt år 2000 i dödsannonserna vilket illustreras genom den blå linjen i ovanstående diagram. Möjligtvis började den här trenden något tidigare då 4,8 % av dödsannonserna hade en yrkes- eller fritidssymbol år 2000. I dödsannonserna verkade det bli vanligare att symbolen i dödsannonsen skall förknippas med personen som dödsannonsen handlar om då andelen yrkes- och fritidssymboler ökade till 12,8 % år 2010. Den kategori av symboler som hade den mest omfattande utvecklingen under 1900-talets andra hälft är allmänna symboler som det nedan skall redogöras för.

3.1.4 Allmänna symboler

Under perioden 1910–1940 hade dödsannonserna ingen symbol eller ett kors som symbol som det ovan redogjorts för. Under perioden 1950–1970 hade i stort sett samtliga dödsannonser ett kors. Det här innebär att så kallade allmänna symboler började användas runt år 1970 då 0,5 % av dödsannonserna hade en allmän symbol vilket går att utläsa ur ovanstående diagrams röda linje. Därefter blev de allmänna symbolerna mer vanliga i dödsannonserna. År 1980 ökade andelen allmänna symboler till 7,4 % av dödsannonserna. Trenden att de allmänna symbolerna ökade fortsatte och år 1990 var 34,2 % av symbolerna i dödsannonserna allmänna. År 2000 hade 57,5 % av dödsannonsernas symboler som var allmänna. Majoriteten av symbolerna i dödsannonserna var för första gången inte kors utan andra symboler som inte var tydligt kopplade till kristendomen. Perioden 2000–2010 bröts trenden som gällt sedan 1970-talet med den växande andelen allmänna symboler i dödsannonserna. I januari år 2010 utgjordes 48,6 % av dödsannonserna med en symbol

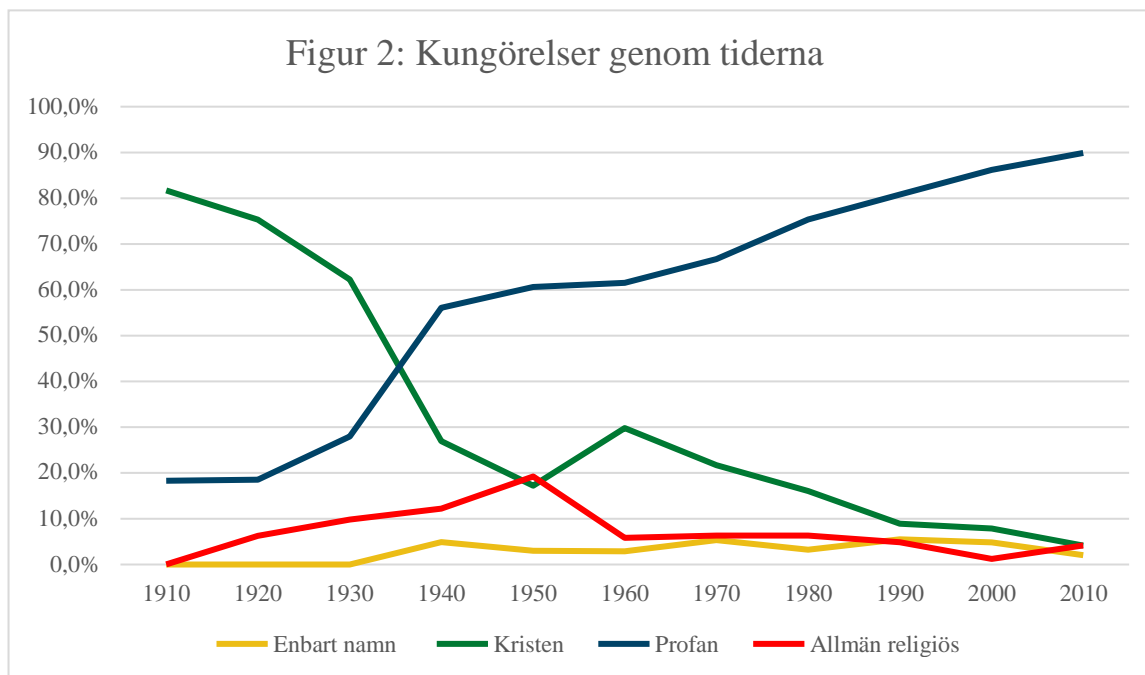
som räknas som allmän. Andelen kors och yrkes- och fritidssymboler växte procentuellt sett på bekostnad av de allmänna symbolerna. Nedan följer en sammanfattning för den här delen av undersökningen.

3.1.5 Sammanfattning

Det som gick att se utifrån undersökningsmaterialet var att åren 1910–1930 saknade mellan 91,7 % – 86,6 % av dödsannonserna i Jönköpings-posten en symbol. Efter år 1950 fram till år 2010 hade i stort sett samtliga dödsannonser en symbol. Endast en liten andel som aldrig översteg 2 % av dödsannonserna saknade en symbol under den här perioden. När det handlar om korset som symbol var år 1950 och år 1960 två centrala år. Under perioden 1910–1950 blev korset vanligare för varje år. Under perioden 1960–2000 blev korset som symbol ovanligare i dödsannonserna för varje år. År 2010 ökade andelen kors i dödsannonserna för första gången sedan 1940-talet. Yrkes- och fritidssymboler påträffades inte innan år 2000. Därefter var andelen yrkes- och fritidssymboler vanligare i dödsannonserna. Runt år 1970 påbörjas trenden om allmänna symboler i dödsannonser enligt undersökningen. År 2000 utgjordes mer än majoriteten av symbolerna i dödsannonserna inte av kors utan av allmänna symboler. Det här var första gången under undersökningsperioden som majoriteten av symbolerna inte var kors. År 2010 minskade andelen allmänna symboler samtidigt som andelen kors och yrkes-fritidssymboler ökade.

3.2 Kungörelser i dödsannonser

Nedanstående diagram illustrerar förändringar angående användandet av olika typer av kungörelser i dödsannonser över tid. För att förtydliga så är kungörelsen den text som återfinns i dödsannonserna mellan symbol och minnesversen. Här går det urskilja förändringar angående användandet av vissa termer i dödsannonserna. Den gula linjen visar andelen dödsannonser där enbart namn fanns åren 1910–2010. Den gröna linjen visar andelen dödsannonser vars kungörelse på ett tydligt sätt är kopplat till kristendomen. Det vill säga kungörelser som innehöll orden Gud, Jesus, frälsare eller herren. Den blå linjen visar andelen dödsannonser vars kungörelse är profan. Det vill säga de kungörelser som inte innehöll ett religiöst språk. Den röda linjen illustrerar andelen kungörelser som innehöll ett allmän-religiöst språk där kopplingen till religion fanns men saknade koppling till kristendomen.

3.2.1 Enbart namn

Åren 1910–1930 fanns det inga dödsannonser i Jönköpings-posten som saknade en kungörelse vilket kan utläsas ur den gula linjen i ovanstående diagram. Att något skrevs om den avlidne personen i dödsannonsen tycks vara mer eller mindre obligatoriskt. Enbart namn i dödsannonserna förekom för första gången år 1940 då med en andel på 4,9 %. Åren 1950 och 1960 minskade andelen dödsannonser med enbart namn till 3 % respektive 2,9 %. År 1970 ökade andelen till 5,3 % vilket var den dittills största andelen dödsannonser med enbart namn. År 1980 blev det återigen mer vanligt att det skrivs något utöver namnet i dödsannonsen då andelen dödsannonser med enbart namn minskade till 2,3 %. År 1990 nådde andelen dödsannonser med enbart namn sin högsta notering då med 5,5 % av dödsannonserna. Från år 2000 sjönk återigen andelen dödsannonser med enbart namn till 4,8 % och år 2010 till 2 %. Det som gick att slå fast var att en textdel om den avlidne personen som dödsannonsen handlar om var kutym genom hela undersökningsperioden då andelen dödsannonser med enbart namn aldrig översteg 5,5 %. Nu kommer det att redovisas siffror för de dödsannonser vars kungörelse var mer utförlig.

3.2.2 Kristna

I början av undersökningsperioden år 1910 var 81,7 % av dödsannonsernas kungörelser tydligt kopplade till kristendomen vilket går att utläsa ur den gröna linjen i diagrammet.⁵⁶ År 1920 minskade andelen kungörelser som var kopplade till kristendomen till 75,3 %. Ett decennium senare, år 1930, var antalet kungörelser vars språk var tydligt kopplat till kristendomen 62,2 %. År 1930 handlade alltså en betydande majoritet av dödsannonserna delvis om kristendomen då det uttrycks en kristen syn på vad som händer efter döden. Mellan åren 1930–1940 mer än halverades andelen kungörelser vars språk var kopplat till kristendomen, från 62,2 % till 26,9 %. Fram till år 1950 var trenden att andelen kungörelser vars språk kunde kopplas till kristendomen sjönk för varje år. År 1950 var 17,2 % av dödsannonsernas kungörelser kopplade till kristendomen. Det här var en stor förändring sett över fyrtio år då det år 1910 var mer än åtta av tio kungörelser kopplade till kristendomen. Perioden 1950–1960 bröts trenden om nedåtgående kristna kungörelser då andelen ökade till 29,8%. Efter att den här nivån nåddes fortsatte trenden med en nedåtgående andel kristna kungörelser. År 1970 sjönk andelen kungörelser som kunde kopplas till kristendomen till 21,7 %. År 1980 sjönk andelen kristna kungörelser ytterligare till 16 % och var vid det här tillfället nere på samma nivå som den var innan den stora ökningen år 1950. Återigen nästan halverades andelen kristna kungörelser i Jönköpingsposten under perioden 1980–1990 då andelen kristna kungörelser var 8,9 %. År 2000 var andelen kristna kungörelser 7,8 %. År 2010 var antalet kristna kungörelser nere på en nivå av 4,1 %. Det gick alltså se en stor förändring i språkbruket i dödsannonserna över 100 år då det sammanfattningsvis kunde fastslås att åtta av tio dödsannonser var tydligt kopplade till kristendomen år 1910 och att endast en av tjugo var det år 2010. Nu kommer siffror för den kategori som framförallt växer på de kristna kungörelsernas bekostnad redovisas.

3.2.3 Profana

I början av undersökningsperioden år 1910 var 18,3 % av dödsannonsernas kungörelser så kallade profana vilket illustreras genom den blå linjen i ovanstående diagram. Det vill säga att det användes ett språkbruk som inte kunde kopplas till religion. Andelen kungörelser vars språk ansågs vara profant ökade genomgående under undersökningsperioden. Även

⁵⁶ Den vanligaste typen av kungörelser som anses kristna från 1910 är de som börjar ” Gud har kallat till sig”.

om ökningen var mer eller mindre stor vissa år. År 1920 var andelen dödsannonser vars språk klassas som profant 18,5 % vilket inte var en stor ökning i förhållande till hur det såg ut tidigare. År 1930 var förändringen i andelen profana kungörelser mer märkbar då den här kategorin ökade till 28 %. År 1940 skede ett skifte angående vilken kategori av kungörelse som var den dominerande i Jönköpings-posten då 56,1 % av dödsannonsernas kungörelse var profana och passerade de kristna kungörelserna som den vanligaste typen av kungörelse. Från år 1940 hade majoriteten av dödsannonserna en kungörelse som var profan. År 1950 var andelen profana kungörelser 60,6 %. År 1960 var andelen profana kungörelser 61,5 % vilket innebär att mellan åren 1950–1960 var tillväxten av antalet profana kungörelser den lägsta sedan perioden 1910–1920. Det här berodde på att andelen kristna kungörelser ökade under den här perioden. År 1970 ökade antalet profana kungörelser till 66,7 %. Samma kategori ökade till 75,4 % år 1980. År 1990 var mer än fyra av fem dödsannonsers kungörelse profana med en procentsats på 80,8 %. År 2000 var 86,2 % av kungörelserna profana vilket innebär att den kategorin passerade den högsta nivå som kategorin kristna kungörelser hade år 1910. I slutet av undersökningsperioden år 2010 var 89,9 % av kungörelserna profana, det vill säga nästan nio av tio kungörelser. Nedan följer en redogörelse för antalet allmän-religiösa kungörelser genom tiderna.

3.2.4 Allmän-religiösa

År 1910 påträffades ingen kungörelse som hade ett religiöst språk som inte var kristet. Det här året var samtliga dödsannonsers kungörelse antingen kristen eller profan. År 1920 däremot fanns det vissa kungörelser som indikerade en viss bakomliggande religiositet men de kunde inte knytas till kristendomen.⁵⁷ Det här året var fem av åttioen kungörelser av den här typen vilket innebär en procentsats på 6,2 % vilket går att utläsa ur ovanstående diagrams röda linje. År 1930 och år 1940 ökade andelen allmän-religiösa kungörelser till 9,8 % respektive 12,2 %. De fortsatte öka fram till år 1950 då den här kategorin nådde sin toppnotering på 19,2 %. År 1960 minskade andelen allmän-religiösa kungörelser till 5,8 %. Det här berodde främst på att antalet kristna kungörelser ökade under den här perioden. Det var alltså viktigare att personens religiösa tillhörighet skulle framgå år 1960 jämfört med år 1950. Efter år 1950 översteg inte andelen allmän-religiösa kungörelser 7 %. År 1970 och år 1980 nådde kategorin allmän-religiösa 6,3 %. År 1990 var 4,8 % av

⁵⁷ Exempel på dödsannonser som anses vara allmän-religiösa är ”Vår kära N N har idag fått lämna jordiska plågor för en bättre värld”. Se metodavsnitt.

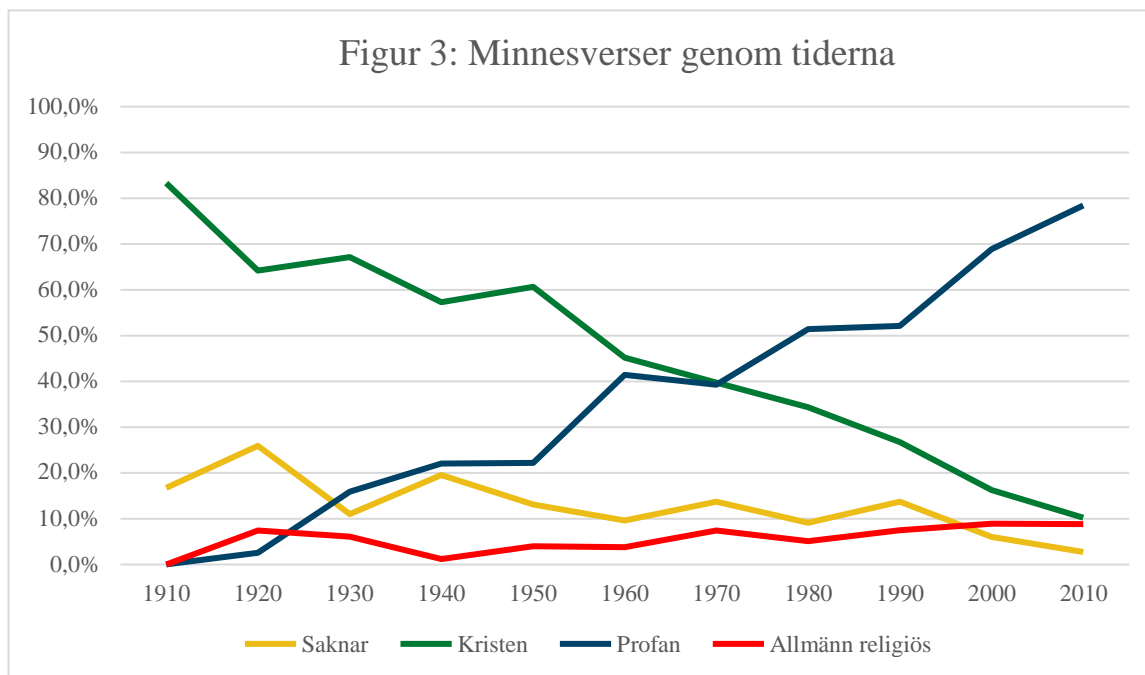
kungörelserna allmän-religiösa. År 2000 nådde kategorin sin lägsta procentsats genom undersökningsperioden på 1,2 %. År 2010 ökade andelen allmän-religiösa kungörelser något till 4,1 %.

3.2.5 Sammanfattning

I början av undersökningsperioden år 1910 var 81,7 % av kungörelser i dödsannonserna tydligt kopplade till kristendomen. Resterande kungörelser var vid den här tidpunkten profana. Det gick urskilja vissa tendenser genom undersökningsperioden. Bland annat om att det kristna språket blev mer ovanligt i dödsannonsernas kungörelse för varje undersökningsår. Undantaget var perioden 1950–1960 då andelen kristna kungörelser ökade. Andelen profana kungörelser ökade för varje år genom hela undersökningsperioden från 18,3 % år 1910 och 89,9 % år 2010. Andelen allmän-religiösa kungörelser ökade under perioden 1920–1950 från 6,2 % till 19,2 %. Därefter översteg andelen allmän-religiösa kungörelser aldrig 6,3 %.

3.3 Minnesverser i dödsannonser

Nedanstående diagram visar förändringar i användandet av olika minnesverser i dödsannonser över tid. Här går det urskilja förändringar angående användandet av vissa verser i dödsannonserna. Den gula linjen visar andelen dödsannonser som saknade minnesvers åren 1910–2010. Den gröna linjen visar andelen dödsannonser vars minnesvers var bibelcitat, psalmcitat eller citat från söndagsskolans sångbok och därmed är kopplade till kristendomen. Den blå linjen visar andelen dödsannonser vars minnesvers var profan och som inte hade en tydlig religiös koppling. Den röda linjen illustrerar andelen minnesverser som innehöll ett allmän-religiöst språk där det fanns en koppling till religion fanns men versen ifråga var inte ett bibelcitat, psalmcitat eller citat från söndagsskolans sångbok.

3.3.1 Saknar

I början av undersökningsperioden, år 1910, användes inte minnesverser i 16,7 % av dödsannonserna vilket kan utläsas ur den gula linjen i ovanstående diagram. Den här andelen växte under början av undersökningsperioden och år 1920 saknades en minnesvers i 25,9 % av dödsannonserna. År 1920 var det flest dödsannonser som saknade minnesvers procentuellt sett. År 1930 uppmättes den dittills minsta andel dödsannonser med minnesvers på 11 %. Det innebär att det då var vanligast att en dödsannons hade minnesvers. Därefter ökade andelen dödsannonser som saknade minnesvers till 19,5 % år 1940. Efter det genomgicks en period då det blev mer ovanligt att en dödsannons saknade minnesvers då år 1950 och 1960 saknade 13,1 % respektive 9,6 % av dödsannonserna minnesvers. År 1970 ökade andelen dödsannonser utan minnesvers till 13,7 %. År 1980 minskade andelen dödsannonser utan minnesvers till 9,1 % men år 1990 ökade den här andelen återigen till 13,7 %. Efter år 1990 blev dödsannonser utan minnesvers mer sällsynta. År 2000 var andelen dödsannonser utan minnesvers 6 %. År 2010 var det flest dödsannonser som hade minnesvers då endast 2,7 % av dödsannonserna saknade minnesvers det här året. Nedan skall det redogöras för den typen av minnesverser som var dominerande till en början.

3.3.2 Kristna

År 1910 var det vanligast att en dödsannons innehöll en kristen minnesvers. Ifall dödsannonsen hade en minnesvers, fanns det en referens till bibeln, psalmboken eller söndagsskolans sångbok. 83,3 % av dödsannonserna innehöll en kristen minnesvers år 1910. Under perioden 1910–1920 skede en stor förändring i användandet av kristna minnesverser då endast 64,2 % av dödsannonserna hade en kristen minnesvers år 1920. Det här berodde dels på att andelen dödsannonser utan minnesvers ökade men också på att profana minnesverser samt de allmän-religiösa dikterna eller verserna introducerades i dödsannonserna. Perioden 1930–1950 präglades av att det gick upp och ner i statistiken vilket går att utläsa ur den gröna linjen i diagrammet. År 1930 ökade andelen kristna minnesverser till 67,1 % av dödsannonserna. År 1940 minskade andelen kristna minnesverser till 57,3 %. År 1950 ökade andelen kristna minnesverser till 60,6 %. Dessa marginella förändringar får antas ligga inom felmarginalen och går därför inte dra några säkerställda slutsatser utifrån. Därefter minskade andelen kristna minnesverser för varje år i Jönköpings-posten. År 1960 var andelen kristna minnesverser 45,2 % vilket innebar att majoriteten av dödsannonserna inte var kopplade till kristendomen genom minnesversen. År 1970 var andelen kristna minnesverser 39,7 %. År 1980 hade den här kategorin återigen minskat och vid den här tidpunkten till 34,3 %. År 1990 var andelen kristna minnesverser i dödsannonserna 26,7 % och år 2000 var andelen nere på 16,2 %. Sista året i undersökningsperioden hade andelen kristna minnesverser minskat till 10,2 %. Användandet av kristna minnesverser har förändrats mycket över hundra år då mer än åtta av tio minnesverser var kristna år 1910 och ungefär en av tio minnesverser var kristna år 2010. Här efter följer en redogörelse för de minnesverser som inte kunde kopplas till religion.

3.3.3 Profana

År 1910 fanns det inga dödsannonser som hade en profan dikt eller minnesvers utan de minnesverser som hittats var kristna, som det ovan redogjorts för. År 1920 återfanns de första profana minnesverserna i undersökningen vilket illustreras genom den blå linjen i ovanstående diagram. Sex av åttioen minnesverser det här året var profana vilket ger en procentsats på 2,5 %. Därefter ökade andelen profana minnesverser för varje år med

undantag för år 1970. År 1930 hade andelen profana minnesverser ökat till 15,9 %. Åren 1940 och 1950 var andelen profana dödsannonser ungefär desamma, runt 22 %. År 1960 nästan fördubblas andelen profana minnesverser till 41,4 %. År 1970 var det enda året igenom undersökningsperioden då andelen profana minnesverser minskade något till 39,2 %. År 1980 ökade andelen profana minnesverser till 51,4 % vilket innebar att för första gången genom undersökningsperioden hade majoriteten av dödsannonserna en profan minnesvers. År 1990 ökade andelen profana minnesverser något till 52,1 %. År 2000 ökade andelen profana minnesverser till 68,9 %. År 2010 nådde andelen profana minnesverser i dödsannonserna sin högsta nivå på 78,4 %. Följande avsnitt kommer att belysa de minnesverser som var allmän-religiösa.

3.3.4 Allmän-religiösa

Året 1910 återfanns inga minnesverser som hade ett religiöst innehåll som inte var kopplat till kristendomen. År 1920 återfanns de första minnesverserna som var allmän-religiösa, dessa uppmättes till 7,4 % vilket går att utläsa ur ovanstående diagrams röda linje. År 1930 minskade antalet allmän-religiösa minnesverser till 6,1 %. År 1940 gav det lägsta uppmätta användandet av allmän-religiösa minnesverser, dessa var med i 1,2 % av åttiotvå dödsannonser. År 1950 steg andelen allmän-religiösa minnesverser till 4 %. År 1960 minskade andelen allmän-religiösa minnesverser till 3,8 %. År 1970 ökade andelen till 7,4 %. År 1980 minskade andelen till 5,1 %. År 1990 steg andelen allmän-religiösa minnesverser till 7,5 %. År 2000 nådde kategorin allmän-religiösa minnesverser sin högsta andel på 8,9 % av dödsannonserna. År 2010 låg procentsatsen kvar på ungefär samma nivå med 8,8 % av dödsannonserna. Det gick inte att utläsa en genomgående trend vad gäller de allmän-religiösa minnesverserna då andelen gick upp och ner för det mesta. Det gick däremot att se vilka år som andelen allmän-religiösa dikter och verser var vanligast. Andelen allmän-religiösa minnesverser hade en låg och jämn nivå. Förändringarna får antas ligga inom felmarginalen och är därför svåra att dra några säkerställda slutsatser utifrån.

3.3.5 Sammanfattning

I inledningen av undersökningsperioden år 1910 hade dödsannonserna i Jönköpings-posten antingen ett citat eller en referens från bibeln, psalmboken eller söndagsskolans sångbok alternativt ingen minnesvers alls. Åtta av tio dödsannonsers minnesverser var kopplade till

kristendomen under det här året. År 2010 hade flest dödsannonser procentuellt sett en minnesvers. År 1920 var det år då det var vanligast att en dödsannons saknade minnesvers, det vill säga en av fyra dödsannonser saknade en minnesvers det året. Andelen kristna minnesverser minskade mellan åren 1910–2010 från 83,3 % till 10,2 %. Perioderna 1920–1930 och 1940–1950 var de perioder då andelen kristna minnesverser ökade något. Andelen profana minnesverser ökade från 2,5 % till 74,5 % under perioden 1910–2010. År 1970 var det enda året igenom undersökningsperioden då andelen profana minnesverser minskade något till 39,2 % från det tidigare 41,4 % år 1960. Det går inte att utläsa en genomgående trend vad gäller de allmän-religiösa minnesverserna då andelen ökade och minskade genomgående igenom undersökningsperioden. Den högsta andelen dödsannonser som hade allmän-religiös minnesvers var 8,9 % år 2000. Den minsta andelen dödsannonser med allmän-religiös minnesvers var 1,2 % år 1940.

4. Slutsatser

Slutsatserna är indelade i tre delkapitel utifrån frågeställningarna. Delkapitlen är slutsatser angående symboler, kungörelser och minnesverser. Det följer den föregående ordningen. Varje delkapitel tar sin utgångspunkt i dels den tidigare forskningen och dels det som undersökningen har visat. I det här kapitlet skall dessa två komponenter vävas ihop.

4.1 Slutsatser angående symboler i dödsannonser

Det som gick att utläsa utifrån undersökningsmaterialet är att åren 1910–1930 saknade mellan 91,7 % och 86,6 % av dödsannonserna i Jönköpings-posten en symbol. Det här stämmer in med det som Linnarsson kommer fram till, att det var ovanligt med kors fram till 1940-talet.

Under perioden 1950–1960 hade alla dödsannonser ett kors som symbol. Det som är intressant är att det var under den här perioden, år 1951, som det i Sverige infördes religionsfrihet. Att religionsfriheten skulle bidra till en större mångfald bland symbolerna och att fler symboler som inte var knutna till kristendomen utan till andra religioner skulle förekomma verkar inte vara fallet. I en tid då religionsfrihet diskuteras tycks det varit av största vikt att manifesteras en persons religiösa tillhörighet vid dennes död. Det här resonemanget finns det anledning att återkomma till.

Det blev med åren vanligare att människor valde bort korset som symbol på dödsannonsen och korset ersattes med icke-religiösa symboler. Under perioden 1970–2000 minskade

andelen kors från 99,5 % till 35,9 % i Jönköpings-posten. Under nästan samma period 1976–1996 minskade andelen kors från nästan 100 % till 39 % i svenska tidningar generellt. Härifrån går det att urskilja att dödsannonserna i Jönköpings-posten stämmer in ganska väl i det nationella utvecklingsmönstret vad beträffar användandet av kors.

När det gäller utvecklingen rörande symboler i dödsannonser åren 2000–2010 ökade andelen kors i dödsannonserna i Jönköpings-posten, samtidigt som antalet dödsannonser minskade i antal. Det har inte påträffats någon symbol som knyter an till en religion annan än kristendomen. Dödsannonserna är ett uttryck för en kristen tro eller en sekulär övertygelse. Att andelen kors ökade i dödsannonserna i Jönköpings-posten skulle kunna bero på att traditionen att annonsera döden är starkare inom kristna kretsar. Då antalet dödsannonser minskade så är det framförallt de allmänna symbolerna som minskat. Det som talar mot det här påståendet är däremot att andelen kristna kungörelser och minnesverser minskade under åren 2000–2010. Alternativet skulle kunna vara att fler kristna dog under januari år 2010 än i januari år 2000. Det som talar mot det här är återigen att andelen kristna kungörelser och kristna minnesverser minskade. Korset som symbol gick från att vara en symbol för kristen tro till att bli en symbol för livets slutskede. Kopplingen finns visserligen där, Jesus dog på korset enligt bibeln. Kanske har korset alltid symboliserat död samt kristen tro beroende på vem som frågas och i vilken situation den personen befinner sig i. Att korset ökade samtidigt som kristna kungörelser och minnesverser minskade innebär antingen att människor som inte identifierar sig som kristna använder sig av kors i sin dödsannons eller att människor som identifierar sig som kristna inte använder sig av kristen kungörelse eller minnesvers.

Efter år 1950 fram till år 2010 hade i stort sett samtliga dödsannonser en symbol. Endast en liten andel, runt 2 % av dödsannonserna för varje undersökningsår, saknade en symbol efter år 1950. Det här stämmer ganska väl in på den nationella trenden. Dahlgrens genomgång av 17841 dödsannonser från samtliga tidningar i Sverige åren 1976–1999 visar att 0,6 % av dödsannonserna saknade symbol. I Jönköpings-posten åren 1970–2000 saknade 0,7 % av dödsannonserna en symbol vilket stämmer väl överens med Dahlgrens resultat.

Runt år 1970 påbörjas trenden med allmänna symboler i Jönköpings-postens dödsannonser enligt undersökningen. Samma tendenser gick att utläsa i dödsannonser från hela Sverige enligt Dahlgren. År 1980 hade 18,7 % av dödsannonserna från det allmänna urvalet av

dödsannonser ur Sveriges samtliga tidningar andra symboler än kors och 81,3% av symbolerna var kors. I Jönköpings-postens dödsannonser vid samma tidpunkt hade 92,5 % av dödsannonserna ett kors som symbol, dödsannonserna med andra symboler än kors låg på 7,5 %. I Jönköpings-posten var det alltså en högre andel kors än den genomsnittliga andelen i Sverige.

46,9 % av dödsannonserna med symbol i Sverige hade år 1990 ett kors. I Jönköpings-posten hade 65,7 % ett kors vid samma tidpunkt. Återigen var andelen kors högre än den genomsnittliga andelen i övriga Sverige. Det här skulle kunna bero på att det bor en högre andel kristna i Jönköping med omnejd.

I Dagens Nyheter perioden 1991–1995 hade 32,7 % av dödsannonserna ett kors. I Jönköpings-posten hade 65,7 % av dödsannonserna ett kors år 1990. Andelen kors i Jönköpings-posten var betydligt högre. Nästan dubbelt så stor andel hade ett kors i Jönköpings-posten. I Dagens Nyheter hade 28,9 % ett kors år 1999 vilket kan jämföras med andelen kors i Jönköpings-postens dödsannonser som år 2000 var 35,9 %. Det kan konstateras att dödsannonserna i Jönköpings-posten följer samma trend som dödsannonserna i Dagens Nyheter med en viss fördröjning på tio år.

I Dagens Nyheter åren 1991–1995 hade 9,2 % av dödsannonserna yrkes- och fritidssymboler. I Jönköpings-posten år 1990 hittades inga yrkes- och fritidssymboler. År 1999 hade 15,3 % av Dagens Nyheter's dödsannonser symboler som klassats som yrkes- och fritidssymboler. Andelen yrkes- och fritidssymboler i Jönköpings-posten var år 2000 4,8 %. Slutsatsen som kan dras utifrån det här är att trenden med individuellt kopplade symboler startar något tidigare i Dagens Nyheter. Här ligger troligtvis förklaringen till att det var vanligare med yrkes- och fritidssymboler i Dagens Nyheter än i Jönköpings-posten. Det tar ungefär tio år för yrkes- och fritidssymboler att bli lika vanliga i Dagens Nyheter som i Jönköpings-posten. År 2010 hade 12,8 % av dödsannonserna i Jönköpings-posten yrkes- och fritidssymbol vilket liknar den nivå som Dagens Nyheter's dödsannonser hade tio år tidigare. Genomgående är att andelen alltid var något färre i Jönköpings-posten jämfört med Dagens Nyheter.

I inledningskapitlet presenterades Dahlgrens hypotes att det i framtiden inte kommer att finnas någon symbol för livets avslutning. Den här hypotesen konstruerades runt millennieskiftet. Den här undersökningen som sträckte sig fram till år 2010 har delvis bekräftat Dahlgrens hypotes. Den ökande andelen yrkes- och fritidssymboler bekräftar

hypotesen om att symbolerna i dödsannonserna blev mer individualiserade. Däremot ökade andelen kors under perioden 2000–2010. Korsets ställning som symbol för livets slutskede befästes under den framtid som Dahlgren tänkte sig att det skulle minska. Frågan är om den här trenden endast berör Jönköping med omnejd eller om korset som symbol blivit vanligare i hela Sverige under den här perioden?

4.2 Slutsatser angående kungörelser i dödsannonser

I början av undersökningsperioden år 1910 var 81,7 % av dödsannonsernas kungörelser tydligt kopplade till kristendomen i Jönköpings-posten. Resterande kungörelser var vid den här tidpunkten profana. Undersökningen har visat att i dödsannonser skrivs det i mycket mindre utsträckning fram vilken livsåskådning som den avlidna personen hade. Andelen profana kungörelser ökade för varje år genom hela undersökningsperioden, från 18,3 % år 1910 till 89,9 % år 2010. Det här i enighet med att religionen går från den offentliga sfären till den privata.

Undantaget åren 1950–1960 då andelen kristna kungörelser ökade skulle kunna kopplas till religionsfriheten år 1951. Med en upplevd större mångfald av religioner som fanns att välja mellan kan det ha blivit viktigare att markera vilken religiositet den avlidna personen tillhörde och identifierade sig med. Det som stärker det här påståendet är att andelen allmän-religiösa kungörelser minskade under perioden 1950–1960 samtidigt som andelen kristna kungörelser ökade. Andelen profana kungörelser minskade inte utan gjorde en mindre ökning. Det innebär att andelen kristna kungörelser växer på bekostnad av andelen allmän-religiösa, vilket i sin tur innebär att det blev viktigare att manifesteras sin kristna tillhörighet under den här perioden. Om kungörelsen var allmän-religiös innan år 1951 innebar det här att personen troligtvis var kristen eftersom det inte upplevdes finnas ett alternativ till statsreligionen. Var kungörelsen allmän-religiös efter år 1951 skulle det här kunna innebära att den avlidna personen tillhörde något av de spektra av religioner som fanns att välja mellan. Efter år 1950 översteg andelen allmän-religiösa kungörelser aldrig 6,3 %. Den höga andelen allmän-religiösa kungörelse var dock högre i Jönköpings-posten än i resten av Sverige. Åren 1976–1995 i det allmänna urvalet av dödsannonser från Sveriges samtliga tidningar uppmättes andelen allmän-religiösa kungörelser till 0,2 %. Andelen allmän-religiösa kungörelser i Jönköpings-posten var alltså betydligt högre än det svenska genomsnittet då dess kungörelser som klassats som allmän-religiösa låg mellan 6,3 % och 1,2 % åren 1970–2000.

Den ökade religiösa mångfalden återspeglas inte i dödsannonser då ingen tydlig koppling till någon annan religion än kristendomen har hittats. Exempelvis har varken tydligt muslimska eller judiska kungörelser i dödsannonser hittats. Två tänkbara anledningar skulle kunna vara skälet till det här. Den första hypotesen är att dödsannonser inte sätts in till minne av personer som hade annan religiös livsåskådning än kristendom. I annat fall sätts dessa in i mycket liten omfattning. Den andra tänkbara anledningen skulle kunna vara att när exempelvis muslimer eller judiska personers minne skall bevaras genom att en dödsannons sätts in så sker detta utan att tydligt koppla kungörelsen i dödsannonsen till en religion. Det skulle möjligtvis kunna innebära att religionen blev mer av en privat angelägenhet om personen är en del av en minoritet.

I det allmänna urvalet av dödsannonser från Sveriges samtliga tidningar som Dahlgren har undersökt var andelen profana kungörelser åren 1976–1980 92,9 %. I Jönköpings-posten år 1970 var andelen 66,7 % och år 1980 75,4 %. Det här innebär att andelen kungörelser som klassats som profana var betydligt lägre i Jönköping med omnejd än det svenska genomsnittet. I Sverige var andelen profana kungörelser åren 1981–1985 92,4 %. Åren 1986–1990 hade andelen stigit till 94,9 % för att göra en mindre minskning perioden 1991–1995 till 93,9 %. Det här innebär att andelen profana kungörelser i Sveriges dödsannonser låg över 90 % sedan 1970-talet. Samma tendens syns i såväl storstadstidningar, mellanstora tidningar samt små tidningar. Det intressanta vad gäller kungörelserna i Jönköpingspostens dödsannonser är att den här andelen var betydligt mindre än det svenska genomsnittet. År 2010 var första gången genom undersökningsperioden där andelen profana kungörelser närmar sig 90 %. Det året uppmättes andelen profana kungörelser till 89,9 % i Jönköpings-posten. Det tog minst fyrtio år innan Jönköpingspostens dödsannonser har en lika hög andel profana kungörelser som resten av Sverige.

Det svenska genomsnittet beträffande andelen kristna kungörelser låg mellan 6,4 % och 3,2 % åren 1976–1995. Åren 1976–1980 uppmättes kristna kungörelser i Svenska tidningar till 5,3 %. Åren 1981–1985 ökade samma andel till 6,5 % och åren 1986–1990 minskade andelen 3,7 % och åren 1991–1995 minskade andelen slutligen till 3,2 %. År 1970 var 21,7 % av Jönköpingspostens dödsannonsers kungörelser kristna och år 1980 hade den här andelen minskat till 16 %. Det var först år 2010 som andelen kristna kungörelser var på samma låga nivå som i resten av Sverige med en andel på 4,1 % som uppmättes de året. Häri kan en del av förklaringen ligga i att det tar längre tid för andelen profana kungörelser

att nå lika hög andel som resten av Sverige. Fler av Jönköpings-postens dödsannonsers kungörelser var under längre tid kristna.

4.3 Slutsatser angående minnesverser i dödsannonser

År 1910 hade samtliga av Jönköpings-postens dödsannonser med minnesvers ett citat eller en referens från bibeln, psalmboken eller söndagsskolans sångbok. Det här innebär att i Jönköping har traditionen med minnesverser i dödsannonser växt fram som en kristen tradition till en början. Åtminstone går det fastslå att det fanns en tydlig kristen prägel på minnesverser fram till år 1930. Däremot minskade andelen kristna minnesverser åren 1910–2010 från 83,3 % till 10,2 % vilket stärker teorin om att religionen förflyttas från den offentliga sfären. Något som ytterligare stärker den teorin är att andelen profana minnesverser ökade från 2,5 % till 74,5 % under perioden 1910–2010.

Åren 1920–1930 och 1940–1950 var de perioder då andelen kristna minnesverser ökade något. Det här kan ställas mot de kristna kungörelserna som minskade i andel för varje år men där andelen växte åren 1950–1960. Kristna minnesverser minskade under den här perioden. En möjlig orsak skulle kunna vara att människor var mindre benägna att använda både en kristen kungörelse och en kristen minnesvers. Om kungörelsen hade en tydlig kristen koppling, behövdes inte en minnesvers med en tydlig kristen koppling. År 1970 var det år som andelen profana minnesverser minskade något, som tidigare redogjorts för. Det här kan ställas mot andelen profana kungörelserna som växte varje undersökningsår utan avbrott.

Det var som tidigare beskrivits svårt att se en genomgående trend vad gäller de allmänreligiösa minnesverserna då andelen ökade och minskade ständigt genom undersökningsperioden. Allmänreligiösa minnesverser var vanligast förekommande år 2000 med 8,9 % och ovanligast år 1940 då 1,2 % av dödsannonserna hade en sådan minnesvers i Jönköpings-posten. Det här kan jämföras med övriga tidningar i Sverige som undersöktes åren 1976–1999. Den högsta nivån av allmänreligiösa minnesverser var år 1988 med 21 % av det totala undersökningsmaterialet. Den lägsta andelen allmänreligiösa minnesverser av dessa undersökta tidningar nåddes år 1983 med 12,5 % av dödsannonserna. Den slutsats som går att dra utifrån det här är att i Jönköping användes i mindre utsträckning minnesverser som var allmänreligiösa jämfört med i övriga Sverige. I övriga Sverige var det vanligare att använda sig av religiösa verser eller dikter som inte

var en referens till bibeln, psalmboken eller söndagsskolans sångbok som var vanligare i Jönköping.

År 1980 var andelen kristna minnesverser i Jönköpings-postens dödsannonser 34,3 % vilket kan jämföras med det svenska genomsnittet som låg på cirka 21,9 % samma år. Andelen profana minnesverser i tidningar från hela Sverige låg på cirka 46,9 %. I Jönköpings-posten var andelen profana minnesverser från det här året 51,4 %. När det studeras hur hög andel av dödsannonserna som saknade minnesvers var nivån i resterande Sverige runt 20 % under år 1980. Sedan 1950-talet hade i stort sett nio av tio dödsannonser en minnesvers i Jönköpings-posten. Det här innebär att det var en starkare tradition i Jönköping att använda sig av en minnesvers i dödsannonserna som sattes in. Detta i jämförelse med Sverige som helhet där åtta av tio använde sig av minnesvers år 1980.

År 1990 var 26,7 % av dödsannonsernas minnesvers kristen i Jönköpings-posten. Under perioden 1991–1995 var 15,6 % av dödsannonsernas minnesverser kristna i Sveriges storstadstidningar. I Dagens Nyheter under perioden 1991–1995 var andelen kristna minnesverser 5,9 %. Andelen minnesverser som var kristna var därför något högre i Jönköpings-posten än i resten av Sverige. Åren 1991–1995 var andelen profana minnesverser i storstadstidningarna 63,2 % och i Dagens nyheter 53 %. År 1990 var andelen profana minnesverser i Jönköpings-postens dödsannonser 52,1 % och år 2000 hade den andelen stigit till 68,9 %. När det gäller andelen profana minnesverser stämmer dessa in ganska väl i jämförelse med andra storstadstidningar. Däremot var det en betydande skillnad mellan andelen profana minnesverser i Jönköpings-posten och Dagens Nyheter. År 1999 var 58,7 % av minnesverserna i Dagens Nyheter dödsannonser profana som kan jämföras med de 68,9 % år 2000 i Jönköpings-posten. I Dagens Nyheter väljs minnesversen bort i större utsträckning.

I Dagens Nyheter åren 1991–1995 saknade 31,5 % av dödsannonserna en minnesvers. I Jönköpings-posten var den andelen endast 13,7 % år 1990. Det här kan jämföras med 7 % i Sveriges storstadstidningar under perioden 1991–1995. I Jönköpings-posten år 2000 saknade 6 % av dödsannonserna en minnesvers. När det gäller dödsannonser som saknade minnesverser stämmer Jönköpings-posten bättre in bland andra storstadstidningar. Däremot var det åter en stor skillnad mellan Jönköpings-posten och Dagens Nyheter. En slutsats som kan dras utifrån det var att i Jönköpings-posten ersattes kristna minnesverser i högre utsträckning med profan minnesvers och i Dagens Nyheter väljs minnesversen bort

ifall de anhöriga inte vill ha en kristen minnesvers. Det var en starkare tradition att använda minnesvers i mindre tidningar. Det är heller ingen tradition som verkar bli svagare då år 2010 hade flest dödsannonser procentuellt sett en minnesvers i Jönköpings-posten.

År 2000 var andelen kristna minnesverser i Jönköpings-posten 16,2 % och i Dagens Nyheter år 1999 var andelen kristna minnesverser i dödsannonser 3,7 %. Alltså en väsentlig skillnad mellan den nationellt omfattande tidningen Dagens Nyheter och den lokala tidningen Jönköpings-posten på flera punkter.

5. Avslutande reflektion

Den här undersökningen har synliggjort att dödsannonserna i Jönköpings-posten i många avseenden skiljer sig från dödsannonserna i övriga delar av Sverige. Det fanns också flera likheter. Frågan som växt fram genom undersökningen är om dödsannonserna kommer att försvinna ur det svenska samhället? Ifall teorierna om att religion förflyttas från den offentliga sfären till den privata kan andelen kopplingar till religion minska i dödsannonserna även i framtiden. Undersökningen har kunnat påvisa det här inte minst genom den ständigt ökade andelen profana kungörelser. Kanske blir alla dödsannonser i framtiden skilda från religion? Min uppfattning utifrån föreliggande studie är att dödsannonserna kommer att försvinna den dag som den tryckta tidningen försvinner. Visserligen minskade antalet dödsannonser något åren 2000–2010 men det är inte en tillräckligt stor minskning för att dra några slutsatser. De internetbaserade tidningarna idag som Aftonbladet och Expressen har inga sidor för dödsannonser vilket stödjer argumentet om att dödsannonser i sin traditionella utformning försvinner om den tryckta tidningen försvinner.

Däremot kommer människor inte att sluta att annonsera döden. Min uppfattning är att det som kommer ersätta dödsannonser i framtiden är benägenheten att annonsera på sociala medier exempelvis som Facebook, Twitter och Instagram. Där skrivs det med jämna mellan rum ut om en person har avlidit med ungefär samma funktion som en dödsannons. Den kan publiceras i syfte att upplysa om att en person har dött, att bevara minnet av en person som dött och att informera om när en begravning kommer äga rum. Den positiva aspekten av det skulle kunna vara att dödsannonser inte blir en ekonomisk fråga i framtiden. Som det beskrevs tidigare är det relativt kostsamt att sätta in en dödsannons för mellan 1,000 och 5,000 kronor. Som konsekvens av att kostnaden försvinner kommer fler annonseringar av döden att äga rum.

Den negativa aspekten av det här är att beskedet om att personer har avlidit endast når ut till vissa grupper av människor. Om du når av ett besked av ett en person som du är bekant med gått bort förutsätter det att du är bekant med den avlidnes anhöriga på sociala medier. Du kan inte nå av nyheten genom att vara läsare av tidningen. Det är möjligt att grupperingarna ökar om samhällets informationsforum blir fler och därmed också att utanförskapet ökar. Hur når de som inte är verksamma på sociala medier? Bör alla människor vara verksamma på sociala medier av den här anledningen? Samtidigt skapar annonsering av döden på internet nya möjligheter att nå ut med nyheten globalt. Vad som vore intressant att undersöka är vilken religiositet som genomsyras i annonseringen av döden på internet. Annonseringen av döden på sociala medier och dess utveckling. Min uppfattning är att dödsannonser inte kommer att dö ut, de byter endast miljö och forum att verka i.

Thurfjell redogjorde för att 20 % av svenskarna deltar i en organiserad religionsutövning minst en gång i veckan. Trots det använder sig Jönköpingsborna i 37,8 % av dödsannonserna av ett kors som symbol (2010). Framväxten av privatreligiositet har inneburit en nedåtgående trend av kors, kristna kungörelser och minnesverser sett över hundra år. Detta var tydligt inte minst när det gäller den ökande andelen profana kungörelser bland annat. Sverige kan vara ett av världens mest sekulariserade länder men det är som tidigare beskrevs långt ifrån entydigt.

Frågan som ställdes i inledningen angående myten om Sveriges Jerusalem stämmer kan besvaras med ett nja. Under sammanställningen av den teoretiska utgångspunkten av Thurfjell, den tidigare forskningen av framförallt Dahlgren och resultatet av föreliggande undersökning har en hypotes växt fram. Nämligen att sekulariseringsprocessen tar längre tid i Jönköping än i övriga Sverige. Kristendomens utrymme i de offentliga dödsannonserna tycks få ett större utrymme i Jönköping än i resten av Sverige.

6. Referenslista

Bengtsson, Emma & Rifall, Emile. *Dödsannonsens dolda budskap - en kvantitativ analys av dödsannonser publicerade i Västmanlands läns tidning under tidsperioden 1870–2008*. Mälardalens högskola, 2008.

Dahlgren, Curt. *När döden skiljer oss åt... - anonymitet och individualisering i dödsannonser: 1945–1999*. Lund: Teologiska institutionen, Univ., 2000.

Dahlgren, Curt & Gustafsson, Göran (red.). *Kring begravningar i nutid – tre studier*. Lund: Lunds universitet, 2006.

Gustafsson, Göran. *När det sociala kapitlet växlas in – om begravningar och deltagandet i begravningar*. Lund: Centrum för teologi och religionsvetenskap, 2003.

Linnarsson, Runar. *Dödsannonsens utformning förr och nu 1865–1978 - Smärre meddelanden*. Stockholm: Religionssociologiska institutet, 1978.

Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011, Skolverket: Stockholm, 2011.

Minnesruna i Jönköpings-posten. 20 januari 1910. s.4.

Oredsson, Sverker. *Familjen Hamrin & Jönköpingsposten*. Stockholm: Atlantis, 2010.

Oredsson, Sverker. *Jönköpingsperspektiv på världen*. Stockholm: Atlantis, 2014.

Sundén, Eva. Begravningsidan. Vad är en dödsannons? 16-04-2015.
<http://www.begravningsidan.se/vad-ar-en-dodsannons/> (Hämtad:2017-05-02).

Thurfjell, David. *Det gudlösa folket – de postmoderna svenskarna och religionen*. Stockholm: Molin & Sorgenfrei, 2015.

Westerlund, Felicia. *Vad jorden gömmer vi ej glömmet - En studie om symbolanvändning på gravstenar i Tibro kommun 1916–2016*. Jönköping University, 2016.

Bilaga 1 – Symboler i Jönköpings-postens dödsannonser

Symbol

Avrundat till en decimal.

År	Saknar	Kristen /kors	Yrke & Fritid	Allmän	Totalt
1910	55 = 91,7%	5 = 8,3%	-	-	60 = 100%
1920	73 = 90,1%	8 = 9,9%	-	-	81 = 100%
1930	71 = 86,6%	11 = 13,4%	-	-	82 = 100%
1940	33 = 40,2%	49 = 59,8%	-	-	82 = 100%
1950	-	99 = 100%	-	-	99 = 100%
1960	-	104 = 100%	-	-	104 = 100%
1970	-	188 = 99,5%	-	1 = 0,5%	189 = 100%
1980	2 = 1,1%	160 = 91,4%	-	13 = 7,4 %	175 = 99,9%
1990	-	96 = 65,7%	-	50* = 34,2%	146 = 99,9%
2000	3 = 1,8%	60** = 35,9%	8 = 4,8%	96*** = 57,5%	167 = 100%
2010	1 = 0,7%	56 = 37,8 %	19 = 12,8	72**** = 48,6%	148 = 99,9%

*25/50 är duvor vilka kan tolkas som en kristen koppling men de har ändå placerats under allmän symbol 1990.

**2/60 är frimurarkors.

*** 3/95 är änglar, 9/95 duvor.

**** 2/72 änglar, 3/72 duvor, 1/72 självporträtt.

Bilaga 2 - Kungörelser i Jönköpings-postens dödsannonser

Kungörelse

Avrundat till en decimal.

År	Enbart namn	Kristen	profan	Allmän-religiös	Totalt
1910	-	49 = 81,7%	11 = 18,3%	-	60 = 100%
1920	-	61 = 75,3%	15 = 18,5%	5 = 6,2%	81 = 100%
1930	-	51 = 62,2%	23 = 28%	8 = 9,8%	82 = 100%
1940	4 = 4,9%	22 = 26,9%	46 = 56,1%	10 = 12,2%	82 = 100,1%
1950	3 = 3%	17 = 17,2%	60 = 60,6%	19 = 19,2%	99 = 100%
1960	3 = 2,9%	31 = 29,8%	64 = 61,5%	6 = 5,8%	104 = 100%
1970	10 = 5,3%	41 = 21,7%	126 = 66,7%	12 = 6,3%	189 = 100%
1980	4 = 2,3%	28 = 16%	132 = 75,4%	11 = 6,3%	175 = 100%
1990	8 = 5,5%	13 = 8,9%	118 = 80,8%	7 = 4,8%	146 = 100%
2000	8 = 4,8%	13 = 7,8%	144 = 86,2%	2 = 1,2%	167 = 100%
2010	3 = 2%	6 = 4,1%	133 = 89,9%	6 = 4,1%	148 = 100,1%

Bilaga 3 - Minnesverser i Jönköpings-postens dödsannonser

Minnesvers

Avrundat till en decimal.

År	Saknar	Kristen	profan	Allmän-rel.	Totalt
1910	10 = 16,7%	50 = 83,3%	-	-	60 = 100%
1920	21 = 25,9%	52 = 64,2%	2 = 2,5%	6 = 7,4%	81 = 100%
1930	9 = 11%	55 = 67,1%	13 = 15,9%	5 = 6,1%	82 = 100,1%
1940	16 = 19,5%	47 = 57,3%	18 = 22%	1 = 1,2%	82 = 100%
1950	13 = 13,1%	60 = 60,6%	22 = 22,2%	4 = 4%	99 = 99,9%
1960	10 = 9,6%	47 = 45,2%	43 = 41,4%	4 = 3,8%	104 = 100%
1970	26 = 13,7%	75 = 39,7%	74 = 39,2%	14 = 7,4%	189 = 100%
1980	16 = 9,1%	60 = 34,3%	90 = 51,4%	9 = 5,1%	175 = 99,9%
1990	20 = 13,7%	39 = 26,7%	76 = 52,1%	11 = 7,5%	146 = 100%
2000	10 = 6%	27 = 16,2%	115 = 68,9%	15 = 8,9%	167 = 100%
2010	4 = 2,7%	15 = 10,2%	116 = 78,4%	13 = 8,8%	148 = 100,1%

Bilaga 4 – Dahlgrens resultat

Symboler i svenska tidningar	1976	1980	1990	1995
Kors	100 %	81,3 %	46,9 %	39 %
Andra symboler än kors eller saknar	0 %	18,7 %	53,1 %	61 %

Symboler i Dagens Nyheter	1991–1995	1999
Saknar	0,5 %	0,6 %
Kors	32,7 %	28,9 %
Yrkes och fritidssymboler	28,9 %	15,3 %
Allmänna symboler	37,9 %	55,2 %

Dödsannonsernas kungörelse i svenska tidningar.	1976–1980	1981–1985	1986–1990	1991–1995
Enbart namn	1,6 %	1,0 %	1,4 %	2,5 %
Kristna	5,3 %	6,4 %	3,7 %	3,2 %
Profana	92,9 %	92,4 %	94,9 %	93,9 %
Allmän-religiösa	0,2 %	0,2 %	0,1 %	0,4 %

Dödsannonsernas minnesvers i Dagens Nyheter	1991–1995	1999
Saknar	31,5 %	27,9 %
Kristna	5,9 %	3,7 %
Profan	53 %	58,7 %
Allmän-religiösa	9,2 %	9,6 %

Dödsannonsernas minnesvers i Sveriges Storstadstidningar	1991–1995
Saknar	7,0 %
Kristna	15,6 %
Profana	63,2 %
Allmän-religiösa	13,5 %